

Diplomitöö
473500

Märt Maawere

Rahuldor
4. okt. 1938
Hüf.

E. V.
TARTU ÜLILÕP
ÕIGUSTEADUSKOND

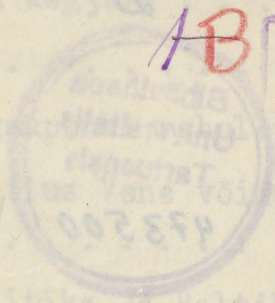
4. okt. 1938 ✓

1938
TARTU

EESTI RIIKLUSE KUJUNEMINE

rahvusvahelise õiguse taustal.

18
Hüf.

- 1) Vana-Eesti riiklik korraldus 1
- 2) 2
- 3) 3
- 4) Taani ja Saksa-ordu seadused 4
- 5) Rootsi seadused 6
- 6) Põhja-sõda ja uusikorra seadused 7
- 7) Balti sakslaste võimude ühine võim ja kindlustamine vas-
tu Baltimaal 9
- 8) Bismarcki välispoliitika ja Baltikum 16
- 9) Balti sakslaste ja Vana-Eesti riiklusest kuni
Wana-Eesti iseseiswusest kuni
Saksa sõjawägede invasioonini 1918. 19
- 10) Balti sakslaste aktsioon Baltimaade liitmiseks Saksa-
maaga 21
- 11) Eesti rahvuslik ärkamine 23
- 12) Eesti administratiivne autonoomia 24
- 13) 28
- 14) Vana-Eesti lagunemine 31
- 15) 32
- 16) 35
- 17) 38
- 18) 40
- 19) Balti sakslaste ja sakslaste otsevalitsused Eestimaal okupee-
riks 47
- 20) Saksa sõjawägede invasioon 61

U. X. 88 Jõelise and õigusteasutus

S i s u .

	Lhk.
S i s u	I
K i r j a n d u s t	II
A l l i k a d	III
1) Vana-Eesti riiklik korraldus	1
2) "- rahvusvahelise õiguse subjektina	2
3) "- alistumise põhjused	3
4) Daani ja Saksa-ordu aegjärk	4
5) Rootsi aegjärk	6
6) Põhja-sõda ja Uusikaupunki rahuleping	7
7) Balti sakslaste võitlus Vene võimu kindlustamise vas- tu Baltimaal	9
8) Bismarcki välispoliitika ja Baltikum	16
9) Balti sakslaste ja Vene keskvalitsuse kompromiss Balti- kumis	19
10) Balti sakslaste aktsioon Baltimaade liitmiseks Saksa- maaga	21
11) Eesti rahvuslik ärkamine	23
12) Eesti administratiivne autonoomia	24
13) Maanõukogu	28
14) Vene riigi lagunemine	31
15) Eesti riigi tekkimine	32
16) Kodusõda	36
17) Maavalitsuse ja Eesti Aj. Valitsuse välispoliitika	38
18) 24. veebr. 1918.a. iseseisvuse manifest	43
19) Baltlaste ja sakslaste ettevalmistused Eestimaa okupee- rimiseks	47
20) Saksa sõjavägede invasioon	61

Kirjandust.

- 1) A. Piip, Rahvusvaheline õigus,
- 2) A. Piip, Tormine aasta,
- 3) A. Piip, Rahvusvahelise õiguse süsteem,
- 4) A. Piip, Nüüdne maailma poliitika ja Eesti 1932.a.,
- 5) E. Laaman, Eesti iseseisvuse sünd,
- 6) E. Laaman, Eesti lahkumine Vene riigist,
- 7) E. Laaman, Eesti Vabadussõja välispoliitiline ajalugu,
- 8) Eesti Ajalugu, Eesti Kirjanduse selts,
- 9) Eesti Vabadussõda 1918.-1920., Vabadussõja Ajaloo komitee,
- 10) H. Kruus, Saksa okupatsioon Eestis,
- 11) Fr. v. Liszt, Das Völkerrecht systematisch dargestellt, 1918.a.,
- 12) F. Martens, Sowremennoje meždunarodnoje pravo, 1900.,
- 13) K. Strupp, Neutralisation, Befriedung, Entmilitärisierung,
Handbuch des Völkerrechts, 1933.a.,
- 14) J. Raudma, Vaidlused Eestimaa rüütelkonna 29. sept. 1710
alistumisakti juriidilise iseloomu üle, Uliõpilas-
leht nr.5, 1935.a.
- 15) A. T. Kliimann, Eesti iseseisvuse areng, "Õigus" nr. 2, 1935.,
- 16) J. Uluots, Eestlaste lepingud võõrastega XIII sajandil, "Õigus"
nr.2, 1935.,
- 17) J. Uluots, Eesti iseseisvusest, Kaja nr.45, 1921.,
- 18) H. Tammer, Iseseisvuse sünnipäeva ümber, Päevaleht nr.135, 1938.,
- 19) R. v. Goltz, Minu missioon Soomes ja Baltikumis, 1937.,
- 20) J. Luiga, Lembitu välispoliitika,
- 21) J. Luiga, Harju mäss.

A l l i k a d .

- 1) A. Piip, Rahvusvaheline õigus, lhk. 60.
- 2) J. Raudma, Vaidlused Eestimaa rüütelkonna 29. sept. 1710.a. alistumisakti juriidilise iseloomu üle. Uliõpilasléht nr.5, 1935.a.
- 3) J. Raudma, - sama -
- 4) Ed. Laaman, Eesti iseseisvuse süünd, lhk. 19.
- 5) J. Raudma, - sama -
- 6) E. Laaman, Eesti iseseisvuse süünd, lhk. 18.
- 7) J. Raudma, - sama -
- 8) J. Raudma, - sama -
- 9) R. Raudma, - sama -
- 10) A. Piip, Rahvusvaheline õigus, lhk. 62.
- 11) E. Laaman, Eesti iseseisvuse süünd, lhk. 21.
- 12) E. Laaman, " " " " 32.
- 13) E. Laaman, " " " " 33.
- 14) E. Laaman, " " " " 58.
- 15) E. Laaman, " " " " 57.
- 16) V.A.K. Eesti Vabadussõda, lhk. 88.
- 17) E. Laaman, Eesti iseseisvuse süünd, lhk. 82.
- 18) Eesti Vabadussõda, lhk. 517.
- 19) A. Piip, Tormine aasta, lhk. 17.
- 20) V.A.K. Eesti Vabadussõda, lhk. 35.
- 21) A. Piip, Rahvusvaheline õigus, lhk. 105 ja 106.
- 22) A. Piip, Tormine aasta, lhk. 29 ja 57.
- 23) A. T. Kliimann, Eesti iseseisvuse areng, Õigus, 1935.a.
- 24) A. Piip, Rahvusvaheline õigus, lhk. 78.
- 25) A. Piip, Tormine aasta, lhk. 96-98.
- 26) A. Piip, Rahvusvaheline õigus, lhk. 106,
- 27) A. Piip, " " , lhk. 107.

1. Vana-Eesti riiklik korraldus.

Baltimaade ajalooline aegjärk algab XIII sajandi algusega. Siitpeale on meil võimalik usaldusväärset jälgida Eesti riikliku ja ühiskondliku elu arengut. Juba selle aegjärgu algul oli Eestil hästi arenenud ja sõltumatu riiklik kord, mis oli kujunenud pikema aja vältel asustuskäigu, looduslike tingimuste ja hõimkondade alustel - maakondade näol. Eestlaste poolt olid asustatud järgmised maaalad: Saaremaa (Osilia), Läänemaa (Rotalia), Harjumaa (Harria), Rävälä (Revele), Virumaa (Vironia), Järvamaa (Jervia), Sakala (Sacala) ja Ugandi (Ugaunia), mis moodustasid omavahel sõltumatute maakondade (riiklik ühik "maa") konföderatsiooni. Kesk-Euroopa riikidest erines Eesti riiklik korraldus sellega, et siin valitses teataval määral demokraatlik kord. Riigiühiku "maa" valitsemist teostas "vanem". Puudus feodaal-süsteem, nagu seda oli Lääne ja Kesk-Euroopa riikides.

2. Vana-Eesti rahvusvahelise õiguse subjektina.

See Eesti maaala oma geopoliitilise asendi tõttu kujutas värvavat läänes ja idas asuvate rahvaste vahel. Sellest tingituna tuli eestlastel seista tihedas rahvusvahelises läbikäimises teiste rahvastega. Oma sõltumatuse säilitamiseks tuli Eestil ajada aktiivset välispoliitikat, sõlmida diplomaatilisi sobimusi ja pidada veriseid võitlusi oma naaberrahvastega. Ka sõjaliselt oli Eesti hästi organiseeritud, mida näitavad eestlaste sõjalised üritused Vene vürst Jaroslaviga, Rootsi tähtsama kaubalinna Sigtuna hävitamine a. 1183. ja Taanile kuuluva Listria rüüstamine 1203.a. Nagu Läti Hendriku kroonika märgib, on saarlaste poolt suurem sõjaretk korraldatud Rootsimaale veel 1226.a.

Sarnase elava rahvusvahelise liiklemise juures pidi eestlastel olema ajakohane poliitiline ja diplomaatiline läbikäimine teiste rahvastega. Eelajaloolise aja kohta puuduvad selles küsimuses täpsemad andmed. Alles 1207.a. leiame esimesi kirjalikke tõendusi Läti Hendriku kroonikast eestlaste leppesobitamisest oma lõunanaabritega. Sama kroonika käsitab aga edaspidiselt pidevalt eestlaste sõjalisi üritusi, sellega seoses olevaid läbirääkimisi ja lepingute sõlmimisi. Nagu vastavatest allikatest selgub, on eestlased oma esimese Vabadusvõitluse perioodil sõlminud ümarguselt 50 rahvusvahelist lepingut. Sellest nähtub, et Vana-Eesti riiklusel oli rahvusvahelise õiguse loomisel oma kindel osatähtsus. Lepingute subjektiivna esinevad "maad" (maakonnad). Lepingute tehnika on kõrgel tasemel, nii et neis esinevad isegi praegusaja rahvusvahelises õiguses ettenähtud lepingute elemendid. Eriti on märkimisväärt saadikute puutumatus põhimõte. Suurem osa lepinguid on bilateraalsed, kuid tuleb ette ka multilateraalseid. Lepinguid kindlustati vandega ja pantvangistusega.

Oma sisult olid need lepingud alistumisperioodil väga erineva ulatusega, alates võrdlepingutega, s.o. seesugustega, kus eestlased lepingut sõlmiva poolena säilitasid põhimõtteliselt võrdse seisundi teise lepingusubjektiga ja lõpetades alistumislepingutega, milles eestlased olid sunnitud tunnustama teise lepinguosalise valitsevat üleolekut. Nende lepingute järgi kajastuvad vastava poliitilise momendi jõusuhted võitlevate poolte vahel ja üksikute maakondade poliitiline erikaal.

Võõrast võimust kõige enam sõltuvasse seisundisse sattus Sakala ja Ugandi, mis olid vabadusevõitluses saanud kõige rohkem kannatada ja pärast viimast ebaõnnestunud vabastuskatset olid sunnitud 1223. ja 1224. a. sõlmima vastasega alistumislepingud. Põhja-Eesti alistus lõplikult n.ö. vasalliteedilepingute alusel: - Rävälä 1219, Järva, Viru ja Harju 1226.a., kus pääses lõpuks maksvusele Taani ülemvõim. Lääne- ja Saaremaa alistus, esimene 1225. ja teine 1227.a., vasalliteedilepingute põhjal nõrgemalt kohustaval kujul, millele tuli pärastpoole juurde täiendusi "õiguste" ja "truu-duste" näol, hiljemini sõlmitud lepinguis.

Võitluisis vastavate lepingute põhjal alistunud maakonnad säilitasid suure osa oma senikehtinud vana-eesti õigusest. Maavalitsemise kõrgemad funktsioonid läksid üle võõrastele, kes aga maa tegelikul haldamisel ja uute õigusnormide loomisel olid tugevasti seotud kohaliku kombeõigusega. Võõrad võimukandjad olid sunnitud arvestama kohapäälseid maavanemaid ja kehtivaid tabasid. Seega säilitasid eestlased algul õiguslikult autonoomse seisundi.

3. Vana-Eesti alistumise põhjuseid.

Saaremaa alistumislepingu sõlmimisega a. 1227. lõppes Vana-Eesti vabadusevõitlus, mis tähistas ka selle poliitilise iseseisvuse lõppu. Eestlaste allajäämine selles vabavõitluses oli tingitud tegelikest jõuvahekordadest ja võitlustingimustest. Eestlastel tuli võidelda seitsmest rahvusest vaenlasega. Need olid: Sakslased, lätlased, liivlased,

venelased, taanlased, rootslased ja leedulased. Juhtivam ja aktiivsem tegur nende vaenlaste seast olid sakslased, kes võitlesid kavakindla maadevallutamise eesmärgiga. Maadevallutamise siht oli pealegi kaetud Rooma katoliku kiriku ideoloogiaga - võitlus paganluse vastu. Selle ideoloogia järele sõda paganluse vastu ei olnud mitte ainult lubatud - vaid Jumala poolt ülesseatud siht ja ülesanne. Sakslaste sõjajõu moodustasid selle aja paremad sõjaspetsialistid - kutselised sõjamehed - rüütliid, kes olid oma sõjalise kogemuse ja tehnika saavutanud pikaajalisest ristisõja ajaloost. Eestlaste nõrkust tunduvalt suurendas nende halduslik ja poliitiline detsentralisatsioon.

4. Daani ja Saksa-ordu aegjärk.

Pärast iseseisvuse kaotamist jaotati eestlaste maa-ala mitme võõra võimu vahel ära ja loodi rida riiklikke ühikuid. Põhja-Eesti (Harju- ja Virumaa), mis alul oli ajutiselt Mõõgavendade-ordu käes, läks 1238.a. Stenby lepingu põhjal Taani kätte. Lõuna-Eesti, mandri läänepoolne osa, Viljandimaa ja Järvamaa sai Mõõgavendade-ordule. Selle idapoolsest alast (hiljemini Tartu- ja Võrumaa) moodustati Tartu piiskopkond. Suuremast osast Eesti läänepoolsete saarte maa-alast ühes Läänemaaga asutati Saare-Lääne piiskopkond. Mõõgavendade-ordu püsis ainult 1237.a-ni, mil ta katastroofilise kaotuse tagajärjel lahingus leedulaste vastu Saule ääres oli sunnitud ühinema Saksa orduga. Viimane sai tema võimu pärijaks ja jäi oma peakorteriga endiselt Preisisse, moodustas aga endast Liivimaa jaoks erior-

ganisatsiooni - Saksa ordu Liivimaal.

Eestlaste maa-alal ei tekkinud seega ka võõra võimu all ühist riiklikku organisatsiooni, vaid ta jäi jagatuks isekesis võistlevate, korduvalt veriseltki üksteisega kokkupõrkavate võimude vahel. Üldine väline ühendus jäi siiski püsima omavahelise konföderatiivse liidu näol. Mõõtuandvamaks neist võimudest kujunes Saksa ordu Liivimaal. Vabadusvõistluses kaotasid eestlased küll oma poliitilise iseseisvuse, kuid alles jäi teatav õiguslik autonoomia. Võõrad võimud hakkasid varsti siseseadma aga oma õigust - eriti lääninduse alal. Läänistatud maa-aladel seati vasallide poolt sisse suured mõisamajandamis-
sed, mis teravalt riivas eestlastest talupoegade õiguslikku tunnet. Sellest tingituna algatasidki eestlased suuremat vabadusvõitlust 23. apr. 1343.a. Harjumaal. Sellest vabadusvõitlusest võtsid osa ka teised eestlaste maakonnad. Et eestlastel oli ettenäha visat vastupanu hästi relvastatud ja kindlustatud vaenlaste poolt, siis astusid Eesti vanemad ühendusse sõjalise abi saamiseks soomlastega, rootslastega ja venelastega. See välisabi jäi aga hiljaks ja suurem võitlus Eesti maleva ja ordu sõjaväe vahel Tallinna all lõppes eestlaste kaotusega. 1345.a. likvideeriti eestlaste vabadusvõitlus lõpulikult. Eestlaste vabadusvõitlus oli teravalt paljastanud Taani võimu jõuetust ja ühtlasi kindlustanud Saksa ordu mõjuvõimu. Taani kuningas Valdemar IV Atterdag seda äratundes müüs omad maaalad 1346.a. Saksa ordule. See oli tähtis akt Saksa võimu kindlustamisel Baltimaal.

Järgnevate sajandite kestel püsis eestlaste maaalal rida riike, mis ei muutnud aga oluliselt selle maa rahvusvahelist õiguslikku seisundit. Vana-Liivimaa konföderatsiooni välispoliitiline seisund halvenes aga 16. sajandi esimesel poolel reformatsiooni tagajärjel ja Saksa ordu Liivimaa ordumeistri Volter v. Plettenbergi surma (1535.a.) järele tekkivad raske sisetülid. 1561.a. Põhja-Eesti ja Tallinn alistuvad Rootsi kuningale Eerik XIV-le ja Lõuna-Eesti - Poola kuningale Sigismund II Augustile. Sellega oli Vana-Liivimaa riikondlik korraldus lõplikult ka rahvusvahelises elus kokkuvarisenud ja Eesti maaala lakkas moodustamast oma riiki.

5. Rootsi aegjärk.

Võitlused eestlaste maaalade pärast jätkuvad Rootsi, Venne, Poola ja Taani vahel edasi ja kestavad täpselt sada aastat, mil Rootsi on ennast tervikuliselt pannud maksma Eesti maaalal.

Rootsi provintsina säilitas Eesti endist traditsioonilist seadusandlust keskajast pärinevail alustel ja evis laialdast autonoomset omavalitsust. Rootsi ülemvalitsuse aega peetakse meie ajaloos helgemaks ja Eesti rahvale poliitiliselt soodsamaks aegjäreks. See püsis nii Suure Põhjasõjani, mille tekkimisel mängisid teatavat osa vastolud Rootsi keskvalitsuse ja Balti aadli vahel, mida põhjendasid Rootsi vabameelsed uuenudused Baltimail, eriti Karl XI aegne radikaalne maareform, mis tuntud mõisade suure reduktsiooni nime all. Liivi maapäeva ajalooliste õiguste oletatava rikkumise vastu asub eestvedajana võitlusse J. R. Patkul, kes surub maapäeval 1794.a. läbi terava protesti kuninga vastu.

See tekitab tema suhtes kuninga haavamise protsessi, mis lõpeb surmamõistva otsusega. Pääsenud põgenemise teel Rootsi võimude käest, asub Patkul välismail õhutama vaenukäiku Rootsi vastu, sihiga viia Baltimaad tagasi Poola valdusse - Liivi rüütelkonna ja Poola vahelise 24. aug. 1699.a. kapitulatsiooni alusel. Seetõttu sõlmitakse 21.XI 1699. Poola ja Vene vahel leping pealetungiks Rootsile, millega jaanuaris 1700 liitus ka Taani. Poola alustas sõjategevust esimesena, tungides Riiale kallale veebruaris 1700, milline sõjakäik aga ebaõnnestus. Taani algas sõda kuu aega hiljem, kuid sai ka lüüa ning oli sunnitud varsti tegema rahu Travendalis. Vene aga viivitas sõjakuulutamisega, esialgu varjates isegi oma sõjakavatsusi. Alles peale vaherahu sõlmimist Türgiga kuulutas tsaar Peeter I Rootsi noorele kuningale Karl XII sõja (30. VIII 1700).

6. Põhja-sõda ja Uusikaupunki rahuleping.

Alanud Vene-Rootsi sõda oli eriti äge eestlaste maa-alal. Esmalt küll purustati pealetungiv venelaste vägi Narva all 30. nov. 1700. Peale mõningat vaheaega ilmuvad Vene väed uuesti eestlaste maa-alale, vallutavad sellest suurema osa ja laastavad ligi kümne aasta kestel, ilma et Rootsi väed suudaksid anda maale tarvilikku kaitset. 16. augustil 1710 avaldas Peeter I universaali, kutsudes Eesti- ja Liivimaa rüütelkondi ja linnu alistuma Venele, mispuhul ta lubas säilitada evangeli usku, vanu privileege ja omavalitsusasutisi saksakeelse asjaajamisega. Sellega nõustuvad ka kutsutud organid ning esitavad Vene väejuhatajatele vastavaid alistumis- ehk kapitulatsioonip

akte (nn. "Accord-Punkten") - kõigepealt Liivimaa rüütelkond, Riia ja Pärnu linnad ja 29. sept. 1710.a. Tallinna linn, Eestimaa rüütel- ja maakond (Harku mõisas Vene kindral Bauerile). Nende aktidega nõustusid Vene vägede ülemad ning tsaar Peeter I kinnitas nad üldkonfirmatsiooniga. Nende aktide olulisem osa võeti ka Uusikaupunki rahulepingusse (30. VIII 1721) järgnevate artiklitena:

" Art. IX. Tema Suurtsaarlik Majesteet lubab sealjuures, et kõiki Liivi- ja Eestimaa provintse, kui ka Saaremaa elanikke, aadlikke ja mitteaadlikke ning samades provintsidest olevaid linnu, magistrante, gilde ja tsunfte nende Rootsi valitsuse all omandatud privileegide, kommete, õiguste ja õiglustega kehtvalt ja rikkumata säilitatakse, käsitatakse ja kaitstakse.

Art. X. Niisugustes üleantud maades ei tule miskisugust südametunnistuse survet maksma panna, vaid palju enam - evangeeliumiusku, ka kirikuid ja kooliolukorda ja mis nendega seotud, selles seisundis, nagu nad viimase Rootsi valitsuse all on olnud, lubada ja säilitada, kuid et neis nüüdsest peale ka kreeka usk võiks vabalt ja takistamatult oleleda.

Art. XI. Et ka Liivi- ja Eestimaal ning Saaremaal endise kuningliku Rootsi valitsuse all toime pandud reduktsioon ja likvidatsioon on põhjust andnud alamaile või asustunuile mitmesugusteks kaebusteks, mille tõttu siis tema Jumalas hingav Rootsi Kuninglik Majesteet, kõrgeväärseks mälestuseks, kui ka asja õiglusest mõjutatuna, andis väljakuulutatud trükitud

patendiga 13. aprillist 1700.a. oma kindlustuse, et juhul, kui mõned tema alamad võivad esitada teatud tõendusi, et mõisad, mis neile peaksid kuuluma, on ära võetud, et siis nende õigus neilt jääks võtmata, mille tõttu siis ka mitmesugustele neile alamaile on nende endised omanduseks olnud mõisad, mis mainitud reduktsiooniga või teisel ettekäändel, neilt tehtud otsusega olid ära võetud või sekvestreeritud, jälle tagasi antud; nii lubab ka Tema Suurtsaarlik Majesteet, et igauks, olgu ta elamas sees - või väljaspool territooriumi, kellel sel juhul on õige palve ja nõudmine Liivi- Eestimaa ja Kuresaare provintsi maamõisate suhtes ning seda mõjuvalt võib tõendada ja ette tuua, võib oma õigust takistamata kasutada ja pärast selliste nende palvete ja nõudmiste viivitamata uurimist ja arutust saaksid jälle õiguse järgi neile kuuluvad mõisad kätte." 1)

7. Balti sakslaste võitlus Vene võimu kindlustamise vastu Baltimaal.

Eestimaa rüütelkonna kapitulatsiooni akt 29. sept. 1710.a. tekitas oma juuridilise iseloomu üle läinud sajandi keskpaigas teravaid vaieldusi.

Küsimus kerkis ülesse sellega, et Vene publitsist ja siseministeeriumi ametnik - linnavalitsuse revideerimiskomisjoni asjaajaja Jüri Samarin esitas siseministrile aruandeid Balti Saksluse suhtumisest venesse ja leidis selle olevat eitava ja separatistliku ilmega, teiseks - Vene riigivõimu korraldamisest Baltimail, mis ei vastavat Vene riigi võimu prestiižile ja kolmandaks - Balti kohalikkude privileegide põhjendamisest.

Need Jüri Samarin'im aruanded said Peterburi bürokraatlikes ringkondades varsti teatavaks ja see kutsus baltlaste seas

1) Tehnilistel põhjustel allikate loetelu toodud III leheküljel.

esile suure elevuse ja meelepaha, mille tulemusena keiser Nikolai I karistas J. Samarini teenistusdistsipliini ja kodurahu rikumise pärast arestiga. Küsimus kandus üle aga ajakirjandusse, kus esinevad üheltpoolt peamiselt balti sakslased - Balti konstitutsiooni ja ajaloolike teooria alusel ja teiselt poolt - slavofiilid - suurvene ääremaade venestamise poliitika ideoloogiaga.

Vene keskvalitsuse ideoloogia eestvõitlejatena esinevad Juri Samarin, Mihail Hõrusin, M.P. Põgodin jt.

J. Samarin leiab, et need kolm Balti kubermangu Venemaa suhtes liialt isoleeritud seisundi omavad ja et Balti sakslased seda nagu tulevikus Saksamaa külge liitmiseks alles püüavad hoida ja selleks paremaid aegu ootavad.

Analüüsides 29. sept. 1710.a. aktide juriidilist iseloomu eitab ta "Balti teooria" vaadet, mille järgi tähendatud aktid olivat lepingud alistumisakti vormis, mis sõlmitud kahe üheõigusliku, teineteisest sõltumata ja oma vabaduses piiramata poole vahel.

Ta kriipsutab alla, et alistumise eelkäijaks ja põhjustajaks oli õieti Põhja sõda ja et Venemaa Baltikumi mitte maanõunikelt ega pürjermeistritelt ei võitnud, vaid et ta selle vallutas Rootsi ülemvalitsuse käest. Nendel asjaoludel jõuab ta otsusele, et baltlaste eesõigused ammutavad oma jõu mitte lepinguist, ega rahvusvahelistest vastastikustest kohustustest, vaid Vene isevalitseja Peeter I võimust, mis pärast juttugi ei saa olla alistumisaktide kahepoolsest iseloomust. 2)

Teise slavofiilide ideoloogia põhjendaja M. Harusini vaated langevad täiesti kokku Samarini seisukohtadega.

Käsitledes juriidiliselt Balti privileegide ajaloolist kujunemist leiab ta, et need põhjenevad kahele allikale: esiteks Rootsi valitsusega tehtud lepingule ja teiseks Vene isevalitsejate

kingitusürikuile, mis on antud teatud tingimusil baltlaste kõige alandlikuma palve peale.

Sellepärast kannab tema arvates 29. sept. 1710.a. aktidest lepingulist iseloomu vahest ainult Rootsi garnisoni alistumisakt, mitte aga linna ja rüütelkonna omad, mis ei ole midagi muud, kui ühelt poolt palve ja teiselt poolt armuheitmine. Peale selle annab Harusin neile ka ajutise tähenduse, sest eesõiguste tõeliseks allikaks tema arvates ei ole mitte alistumisakti akkordpunktid, vaid tsaari kingitusürik - üldkonfirmatsioon.

Harusin puudutab ka Rootsi valitsejate suhtumist baltlaste privileegidesse ja toob näiteks Gustav II Adolphi ürikud 17. sept. 1613.a. ja 24. nov. 1617.a., kus ka esineb kitsendav klausel - "kui need ei ole vastuolus kuninglikkudele regaaliatele ja seadustele".

Uhtlasi kriipsutab ta alla baltlaste ebaõigeid võtteid akkordpunktide saavutamisel ja seda eriti saksa keele valitsevaks keeleks tunnustamise suhtes, sest tsaari selleks nõustumine on sündinud kohalikkude esindajate tõenduse alusel, et Tallinnas ja Eestimaa vürstiriigis on kõik elanikud sakslased, milline väide hiljem aga osutus võltsituks.

Nendel kaalutlustel asub Harusin seisukohale, et alistumisaktide juriidilises loomuses ei ole lepingu tunnuseid, veel vähem võidakse siin kõnelda keisri lepingutest alamatega, vaid et siin on tegemist tingimusliku iseloomuga aktidega, mis eneses sisaldavad kohaliku aadli kõigealandlikumaid palveid ja tsaari kõigearmulise- mat vastutulekut, nagu see expressis verbis on väljendatud Tallinna linna privileegide konfirmatsioonis. 3)

Peaaegu samasuguseid seisukohti toob selle küsimuse kohta esile ka Moskva ülikooli prof. Pogodin, kes baltlaste ajaloolisele õigusele seadis vastu pärisrahvaste loodusliku õiguse. Ta väidab, et baltlased võivad kõneleda ainult ühe kümnendiku liivimaalaste

nimel. Oiged liivimaalased on päriselanikud, keda baltlased peavad XIX sajandi heloodideks. Kõik maailm on edasiarenenud, kuid Balti aadel aga tahab oma keskaegsetesse eesõigustesse kivineda. Oma vastuses Karl Schirrenile seletab Pogodin: " Teie tahate, et meie neid vanu pabereid teile kasuks, liivlastele, eestlastele ja kuralastele aga kahjuks maksvusel hoidma peaksime? ... Keiser teostab põhjalikke uuendusi siseriigis ja ühes 150 aasta eest vallutatud provintsis peaks kõik nii jääma, nagu vallutamise aegu, " tookordseis" oludes! Aleksander ütles suure vabadussõna ja silmapilk langesid ketid 50 miljonilt pärisorjalt. Kuidas võite nüüd Teie, ajaloo professor, jumalatteotavat soovi hellitada, et need ketid peavad jääma õnnetele orjadele, kelle higi ja vaevaga Teie poolt nii kiidetud 700 aasta jooksul alal hoiti saksa rüütelkond, kes need pärisorjad oli ära võtnud piiskoppidelt? Teie ütlete muidugi, et talurahvas teie poolt on vaba. Aga see pole nii, sest isiklik vabadus ilma maaomanuseta on halvem kui iga orjus, nagu seda praegune olukord Baltimaal küllalt näitab ...

Eestlaste ja lätlaste emantsipatsioon on see, mida feodaalne aadel ei sallii. Teie tahate saksastamist, meie tahame venestamist".⁴⁾

Balti ajalooliste õiguste ja Balti konstitutsiooni teooria kaitsjatena esinevad aga K. Schirren, Fr. G. v. Bunge, Ed. Joh. Dellinghausen jt.

K. Schirren seadis oma lipukirjaks võitluse kohaliku aadli korporatiiv-seisusliku autonoomia eest ja ühtlasi venestamise ja nivelleerimise tendentsi vastu, mis Baltimaade keskaegset seisukorda ähvardavalt ründas.

Käsitledes peamiselt Liivimaa rüütelkonna privileegisid ja nende konfirmatsiooni - ürikus olevat kitsendavat klauslit, jõuab Schirren otsusele, et sel klauslil ei võiks olla säärast suurt tähendust, nagu Vene keskvalitsuse esindajad sellele viimasel ajal on omista-

nud, sest Eestimaa rüütelkonna ja Tallinna linna alistumisaktide ja privileegide konfirmatsioonides, mis sisuliselt ometi käsitlevad ühte ja seda sama, mis Liivimaa omagi, ei leidu midagi sellist, ka mitte kaudselt. Ja ei olevat miskisugust tõendust selleks, et Vene võimul oleks olnud kavatsus anda Tallinnale ja Eestimaale suuremat autonoomiat kui Liivimaale, eriti kui arvestada seda, et kaasaegsed nendes igavese aja peale antud konfirmatsioonides ei näinud miskisugust sisulist vahet, vaid et see osutus Vane keskvallitsuse uue ideoloogia äsjaseks saavutuseks.

Edasimõeldes oma analüüsimises, teeb Schirren kõige pealt vahet ühelt poolt aadli - korporatsiooni ja linnade ning teiselt poolt Baltimaa vahel, väites, et Baltimaad, kui juriidilist isikut, kellega oleks võidud lepingut teha ja kes oleks võinud töotusi anda, ei olnud XVIII sajandi algul ega ole ka praegu, s.t. XIX sajandi lõpul, olemas.

Järgnevalt läheb Schirren tagasi nende kõnesolevate privileegide allikate juurde, kinnitades, et Balti aadli privileegide ja õiguste igavene alus on just 1710.a. alistumisaktid, nende konfirmatsioonid ja Uusikaupunki rahuleping ja et kui ka Vene riigi suveräänne võim kogu provintsiaalseadustiku kustutaks, siis jääksid ometi alles privileegid, alistumisaktid ja konfirmatsioonid, mis kujutavad endast suure, iganematu, kadumatu ja igavesi kindlustatud õiguste süsteemi.

Lõpuks puudutab Schirren ka seda, et kõik seadused on suveräänse võimu väljendused, mida igal ajal võib anda ja ka tagasi võtta, kuid nende hulgas on seadusi, millel on igavene kestvus ja need on traktaadid, mis on enam kui seadused ja mille olemasolu ka tsaar Peeter I on konstateerinud. 5)

Pateetiliselt väljendab K. Schirren omi ideoloogilisi sihte:

"Niikaua kui riik ja õigus jäävad, niikaua jääb provints, Nystadti lepingu tähe, vaimu ja olemuse järgi, nagu ta Rootsi all oli: kui provints, mitte kui kubermang, mitte riiki inkorporeeritud, vaid temaga seotud lepingute põhjal ja mõõdul ...

Saksa rahvus ja tema järeltulijad neil mail ja need maad saksa rahvuse ja tema järeltulijate jaoks, - see on kõigi kapitulatsioonide kokkuvõtte ...

Selles kindluses juurdub meie truudus ja sel saksa nimel on meie isad ja esiisad riiki alati ustavalt teeninud, kus aeg nõudis, ka oma verd mitte säästnud." 6)

Kokkuvõttes võiks öelda, et Schirreni vaadete järgi alistumiskatiga, mida ta vaieldamatult peab kahepoolseks kokkuleppeks ja isegi selle kõige kõrgemaks ning pühamaks vormiks - traktaadiks, kindlustas tsaar omale Eestimaa vürstiriigi. Selle ratifikatsioon oleks siis uldkonfirmatsioon ja Uusikaupunki rahuleping selle rahvusvaheline sanktsioon, mis peab puutumatu olema niihästi tsaari enese kui ka kohaliku aadli seisukohalt.

Seega tuleks tema arvates alistumiskatte pidada privileegide suhtes põhilepinguiks, mille sõlmija Eestimaa rüütelkond ei esinenud lihtsalt mingi seisusena, vaid terve maa õigusliku ja seadusliku esindajana. 7)

Teise baltlaste ideoloogia eestvõitleja Fr. G. v. Bunge arvates 1710.a. aktid kujutavad endast rahvusvahelisi lepinguid, sest Rootsi garnisoni alistumine olevat vabastanud rüütelkonna Rootsi kuningale antud vandest, mille järele seisused said vabaks ja rippumatuks, kellena nad Vene tsaari kindralitega ka lepingud tegid.

Seda aluseks võttes järjestab Bunge kõnesolevad aktid järgmiselt:

1. Keisri ettepanek ja lubadused - alles jätta maa õiguslik

kord - on universaal.

2. Selle keisri ettepaneku vastuvõtmine rahva poolt tingimusega, et eriõiguslik kord jne. jääb maksma - on akkord-punktid.

3. Nende vastuvõtmine tsaari esindajate poolt on vastused akkordpunktidele kindral Baueri poolt.

4. Tsaari täielik nõusolek on - üldkonfirmatsioon.

Kõige lõpuks andsid kohalikud seisused oma truudusevande, mille peale Peeter I andis oma tsaarliku sõna - kindlustuse.

Seepärast on tema arvates siin olemas kõik lõpliku lepingu tunnused ja lepinguosalistena on ühelt poolt esinenud seisused maaesindajatena ja teiselt poolt tsaar oma kindralite kaudu. 8)

Ed. J. Dellinghausen jääb alistumisakti juriidilise iseloomu suhtes täiesti Schirreni ja Bunge seisukohtade juurde, haarab asja veelgi laiemalt ja põhjendab 1710.a. aktide lepingulist iseloomu nendele ajaloolispoliitilistele asjaoludele, mis Peeter I-st sundisid Eestimaad ühendama vabatahtliku alistumise kaudu ning mitte vallutamise abil.

Ta leiab selle põhjuseks olevat Peeter I seosesoleku Rootsi vastase liiduga ja sellest järgnenud vastava kokkuleppe, mille põhjal Rootsilt äravõetavad provintsid mitte võitja õiguse alusel, vaid kokkuleppe põhjal lepinguosaliste maade vahel pidid jagatama.

Sellest ajaloolisest foonist arvab Dellinghausen kindlasti võivat järeldada, et Peeter I ühendas Eestimaad Vene riigiga mitte võitja õiguse alusel, vaid maa seisustega tehtud alistumislepingu põhjal, mida ta enese ja ka oma seadusepäraste järglaste nimel täies ulatuses konfirmeeris. 9)

Kokkuvõttes võiks tähendada, et Eestimaa rüütelkonna 29. sept. 1710.a. kapitulatsiooniga akti vaielusprobleem selle juriidilise iseloomu üle nihkus objektiivselt aluselt poliitilisele alusele, mille eesmärgiks oli vaidluspoolte huviringkondade sõltumata võimaldamine. Neid "akkordpunkte" ei saa pidada rahvusvaheliseks lepinguks, sest alistanud seisuslikud asutised ei moodustanud suveräänsset riiki, ainsat lepinguvõimelist subjekti.

Tegelikult nad tuginevad äravõitmise - (debellatio) õigusele, olles ainult heatahtlikult, sõjalistel motiividel tsaari poolt kinnitatud. Neis nähakse õigusega vaid keskajale omaseid suverääni ja vasallide ehk alamate vahelisi erilisi sisepoliitilisi kokkuleppeid, millistel muidugi ei puudu oma siduv mõju. Viimase taotlemiseks hankisid Balti rüütelkonnad igalt uuel keisrilt eesõiguste uuestikinnitust, mida lepingute juures poleks vaja. 10) Uusikaupunki rahulepingus 1721 kinnitati sisult need kapitulatsioonid, mis Vene riigivõim sõlmis balti aadliga 1710.a. ja milles Eesti aladele oli kindlustatud eriline autonoomne valitsemiskord. Oma iseloomult need kapitulatsioonid sarnanesid keskaja feodaallempingutega, mis kuningad sõlmisid seisustega. Seoses uuema aja riigiõiguse mõistete kujunega aga kuningail endastmõistetavalt õigus sääraseid feodaallempinguid muuta ja täiendada, niipea kui senised seisuslikud eesõigused ei vastanud enam edasiarneva elu nõuetele.

8. Bismarcki välispoliitika ja Baltikum.

Analüüsides seda nii kirglikeks kujunenud vaidlusobjekti küsimust, tuleb silmaspidada vaidluste esilekerkimise sügavamaid põhjusi, mis seisis tol ajal rahvusvahelises ulatuses üleskerkinud võitluses sakslaste ja venelaste vahel, küsimuse Ümber, kumb

neist peab valitsema Baltimaad. Sakslaste mälestused Baltimaade kuulumisest Saksa rahvusest Püha Rooma riigi alla ja Preisimaal tekkinud rahvuslik tõus ja kantsler Bismarcki juhtimisel teostatud Saksa riikide liitumine süvendas nii baltlastes kui ka Saksamaa avalikus arvamises Baltimaa annekteerimist ja tagasipöördumist Saksa ordu Hochmeistrite traditsioonidele. Saksamaa taasühinemise vaimustuses oleks Baltimaade annekteerimise küsimus võtnud palju aktuaalsema kaju, kui neile püüetele ei oleks vastuastunud kantsler Bismarck ise, kes oli oma välispoliitilise orientatsiooni rajanud sõbralike suhete alalhoidmiseks Venemaaga.

Mida vägevamaks kasvas Preisimaa, seda enam levis hirm vene rahvuslaste seas Baltimaade annekteerimise pärast. Et Vene keiserriigi usaldust ja sõbralikkust alalhoida, seda enam oli Bismarck panslavistide hirmu kaotamiseks sunnitud deklareerima oma desinteresseerumist Baltikumil küsimuses. A. 1873 seletas Bismarck Vene keiser Aleksander II: "Isegi kui te Baltimail kõik olemasolevad õigused ilma erandita ära kaotate ja vene omadega asendaksite, igal pool, viimases kui asutises ja koolis vene keele vägivaldselt sisse seaksite, siis võite samal päeval, kui ehk meie poolt selle peale mingit reklamatsiooni peaks katsetatama, lihtsalt meie eneste ja meie teoviisi peale uut maosades näidata ja meie peaksime seda maksvaks lugema." A. 1879 vastas Bismarck Saburovile järsult: "Nimetage neid (Baltimaid) Läti provintsideks või kuidas tahate, kui te neid Vene provintsideks ei taha nimetada, - ainult ärge nimetage neid Saksa provintsideks." 11)

Need Bismarcki avaldused pidurdasid tunduvalt nii Saksa kui Balti anneksionistide kavasisid.

Vene riigivõimu käsitluses ja mentaliteedis valitses Preisi-

maaga võrreldes vastandlik olukord. Keiser Nikolai I (1825-55) ja Aleksander II (1855-81) olid suured sakslaste austajad. Paljud Balti sakslased töusid nende ajal Vene valitsuses ja hoovkonnas kõige kõrgematele au- ja ametkohtadele. Iseloomustava pildi tolleaegsest vene aristokraatia mentaliteedist annab tolleaegne Vene andekaim kindral Jermolov, kes keiser Nikolai I küsimusele - millist autasu ta endale teatava teenete eest sooviks, andis vastuse: ülendatagu teda sakslaseks. Vene 1825.a. dekabristide mässukatsele järgnenud reaktsioon kutsus esile vene aristokraatias ja haritlaskonnas sügava mõõna. Et samal ajal aga keisri hoovikondades valitses sakslaste kultus ja Balti sakslaste mõjupiirkond Vene valitsuse juures mängis Balti küsimustes juhtivat osa, sellepärast siis nende kaalutluste alusel Venega personaalunioonis seisev n.n. Balti "Landesstaat" aina kõvenes ja täienes. 1710.a. kapitulatsiooniakti tõlgendamine kerkis esile üheltpoolt panslavistide poolt, kellede osatähtsus aga tolleaegses Vene riigi valitsemispoliitikas õige tagasihoidlik oli ja teiselt poolt vene õigeusu ja luteri usu kirikute vahelisest konfliktist, kus baltlased nõudsid protestandi kirikule kindlustatud vabadusi ja saksakeele eesõigusi.

Olukord muutus aga põhjalikult pärast 1878.a. Berliini kongressi ja keiser Aleksander III (1881-94) troonile astumist, mil see esimest korda jättis kinnitamata Balti privileegiumid, mida olid seni teinud kõik Vene keisrid pärast Peeter Suurt.

Siinjuures tuleb aga tähendada, et Balti rüütelkonna eesõiguste kinnitamata jätmisele Aleksander III poolt mõjus kahtlematult kaasa eeltoodud poleemika baltlaste ja panslavistide vahel, kusjuures vaidluste raskuspunkt laskus õieti Liivimaa eesõiguste juriidilise olemuse analüüsimisele, eriti aga lähtudes Liivimaa üldkonfirmatsioonis olevast klauslist, millega Peeter Suur jättis endale, riigile

ja oma järglastele õiguse neid kinnitatud privileege vajaduse korral muuta ja täiendada, millisele klauslile Vene võimu esindajad tšepoollest kuni senini tähelepanu ei olnud pööranud ega sellele mingisuguseid kitsendavaid tähendusi ei ole püüdnud anda.

Uhenduses sellega selgus Vene keskvalitsusele ikka enam ja enam Baltimaade privileegide ja õiguste ajaloolise kujunemise tagapõhi ja nende juriidiliste aluste vaieldavus ja tihtigi kahtlane väärtus. Eriti said nendele tuttavaks baltlaste poliitilised kombinatsioonid ja lõpuks ka nende vaid näilik riigiustavus, mida ka Balti tegelased lõpuks enam ei püüdnudki varjata ja vaatasid Vene riigile kui niisugusele tihti ülevalt alla. Ainult see, et tsaaridele lähedaste hulgas kuni viimase ajani domineerisid Balti päritoluga või vähemalt baltisõbralikud võimukandjad, takistas küsimuse varemalt päevakorrale tõusmist.

9. Balti sakslaste ja Vene keskvalitsuse kompromiss Baltikumis.

Balti privileegiumite kinnitamata jätmisega ei olnud aga veel murtud baltlaste faktiline võim Baltikumis. Olgugi, et 1885.a. määrati Eestimaa kuberneriks slavofiil vürst Šahovskoi, kes erilist rõhku pani Balti eesõiguste kõrvaldamisele ja maaomavalitsuse uuendamisele. Šahovskoi leidis, et Balti aadlil on peale seisuslike õiguste veel poliitilised eriõigused, mis annavad tal-
le teiste seisuste üle võimu, mis võib aga olla ainult valitsusel. See võim piirab keiserlikku isevalitsust ja konfliktide korral Vene keskvalitsuse ja Balti konstitutsiooni vahel on viimane sagedasti võitnud.

Neis eriõigustes aga peituski Balti autonoomia. Nende kaitsemiseks pani aadel kogu oma jõu välja: just omavalitsuse ja aadli asutiste reformi ärahoidmise olid Balti sakslased teinud oma täht-

samaks ülesandeks.

Niipea kui kindlakäelise krahv D.A. Tolstoi surma järel a.1889 J. N. Durnovo siseministriks sai, läks Balti aadlile korda uuendus-tele lõppu teha. Veel samal aastal oli keiser Šahovskoid julgustanud: " Sel aastal seadsime sisse kohtu, tuleval, Jumala abiga, viime läbi semstvo ja aadli uuenduse, ning kolme aasta pärast ei jää enam vahet Balti kubermangude ja teiste puhtvene kubermangude vahel." Kuid Venemaa isevalitseja osutus siin Balti aadlist nõrgemaks. Liivi ja Kura kubernerid M.A. Zinovjev ja Sverbejev jätsid Šahovskoi varsti uksi ja juba 1894.a. alguses heitis siseminister Durnovo Šahovskoi'le ette, et see maal enneolematu ärevuse olevat tekitanud. Keisri tahtel pandi semstvo, aadli ja kõik teised uuendused seisma.

Keiser Nikolai II aegu, kes 1894.a. oktoobris valitsema hakkas, tõusis baltlaste mõju õukonnas. Baltlaste käes oli siis suurem osa õukonna auameteid ja kuigi neil niipalju otsest poliitilist mõju ei olnud, aitasid nad oma kaasmaalasi palju juba õigeaegse orienteerimise-
segagi.

Olukord Baltimaal kujunes kompromissiks saksa aadli ja vene bürokraatia vahel, kes võimu omavahel jagasid, nii et administratsioon, kool ja kohus läksid venelastele, maaomavalitsuses, agraaroludes ja kirikus jäid aga aadli eesõigused kehtima. 13)

Jaapani sõja kaotus kutsus Vene riigis esile raskeid sisemisi rahutusi, mis Balti kubermangudes kõige teravamalt suunatud kohaliku aadli vastu. Neid Vene riigi sisemisi raskusi tõttab Balti aadel ära kasutama selleks, et Baltimaid liita Saksamaaga. Nii on Saksa keiser Vilhelm II 1906.a. juulil annud lubaduse baltlaste usaldusmehele Berliinis prof. Schiemannile, et tarbekorral on tema valmis Baltimaad intervenueerima: " Kui Venemaal nüüd kõik ikka segi läheb, siis ei jäta ma Balti provintse mingil tingimusel hätta, vaid lähen neile appi ja need tuleb siis Saksa riigiga liita. Ma ei liiguta sõrmegi, kuni Vene

valitsus veel olemas, aga hukkuda ei lase ma baltlasi nende hädas." 14)

Rahutuste mahasurumisega saavad rüütelkonnad Baltimaal aga jälle seisukorra peremeheks ja Vene tagurliste ringkondade võimule pääsemisega - suuremad vabadused oma rahvusliseks organiseerimiseks. Uhenduses sellega tekkib uus tung Baltimaad Saksamaaga ühendamiseks. Nii avaldab Eestimaa rüütelkonna sekretär Stackelberg: "Minul on veel üks lootus: vastu pidada veel mõned aastad' Siis peab lõpuks pööre tulema, mis kisub Saksamaa tema unenägudest: kaugetest maadest, palmidest, vabadest meredest, kallitest kaupadest, rahulikust edust, - ja teda surub ida poole, Saksa kolonisatsiooni muistsele teele, piki rannikut, kuni üles Narvani." 15)

10. Balti sakslaste aktsioon Baltimaade liitmiseks Saksamaaga.

Maailmasõja puhkemisel 1914.a. asusid balti aadli esindajad Saksamaal energilisele kihutustööle Baltimaade okupeerimise kasuks. Selleks kutsuti Berliinis juba 1914.a. ellu, Baltisches Vertrauensrat, Th. Schiemanniga eesotsas. Uhtlasi hakati 1915.a. lõpul välja andma ajakirja "Stimmen aus dem Osten". Saksa juhtivaile riigimeestele esitati korduvalt märgukirju, kus väideti, et Baltimaa on Saksa põline pärand. Alles Baltimaa vallutamiseiga võib saavutada võimu Läänemere üle. Uhtlasi püüti näidata, et Baltimaa pakkuvat Saksamaale suurepäraseid koloniseerimisvõimalusi, mahutades miljoneid Saksa talupoegi. Baltimaade koloniseerimiseks sakslastega tehti laiaulatuslikke kavasid nii usaldusnõukogu kui ka teiste sellelaadiliste organisatsioonide poolt. Siia kavatseti tuua üle kõigepealt

endisi saksa koloniste Venemaalt. Üks kolonitsatsioon eestvõitlejaid S. Kurmahlen kirjutab: " Baltimaade asustamiseks sakslastega on juba varemalt tehtud katseid ja need on hästi õnnestanud. Asustamiseks tuleks edaspidi kasutada: 1) riigimaid, 2) üks kolmandik mõisnike põllumaadest, 3) pool talumaadest ja 4) suuri veel kultiveerimata alasid Eesti- ja Liivimaal. Kogu see maaala on niivõrd laialine, et teda korruga asustada ei ole võimalik. Kuid seda pole ka vaja. Tarvilik on aga küll, et need maaalad kindlustataks edaspidi asustamiseks praegu Venemaal elavaile Saksa kolonistidele ja pärast maailmasõda Saksamaal vabanevaile asunikele".

Saksa ametlik poliitika suhtus küsimusele esialgu vähemalt avalikult tagasihoidlikult. Kuid sedamööda, kuidas arenes Saksa edasitung idas 1915.a., muutusid ka Saksa riigikantsleri väljendused maa-devõtmise küsimuses läbipaistvamaks, kuni ta 5. (18.) apr. 1916.a. riigipäeval lausa välja ütles, mida seni oli varjanud. Nimelt, et endine seisukord idas ei saa püsida, seepärast okupeeritud Poolat, Leedut ja Kuramaad ei anta enam Venemaale tagasi. Samasuguses tempos oli arenenud ka riigipäeva enda suhtumine maade vallutamise küsimusele idas, kuni 1915.a. lõpuks anneksionistid olid seal saanud otsustava ülekaalu. 16)

"Baltisches Vertrauensrat" häälekandjas "Stimmen aus dem Osten'is" avaldas prof. Th. Schiemann, kes oli keiser Vilhelm II usaldusmeheks ja nõunikuks Balti küsimustes, programmilise juhtkirja: " Kõik seni- sed Saksa võidud ei ole veel Saksa palk Saksamaa ohvrite eest. Mitte Poolamaa vabastamiseks pole me verd valanud. On aga küll olemas tasuv saksa siht, mida veel tahame saavutada ja Jumala abiga ka saavutame. Balti meri peab jälle Saksa mereks saama, nagu ta Saksa meri oli kuni XVI sajandi keskkohani. Ordu kokkulangemise järel on Liivimaa

Saksa riigile ustavaks jäänud, kui riik temale. Kas ei pea nüüd päev tulema, et venelase varjuvalitsust merel, kui ka Liivimaal murda, Saksa riigile pinda võita suureviisiliseks kolonisatsiooniks ja neid vabastada, kes oma hädas Saksamaa poole hüüavad?" 17)

Vene revolutsioon veebruaris 1917.a. võeti vastu Saksa ja Balti anneksionistide poolt suure rahuldustundega, sest selle kaudu loodeti Vene piirimaade Saksamaa külge liitmist teostada kergemalt. Okupeeritud Leedu- ja Kuramaa tunnistati nüüd ametlikult Saksa riigile kuuluvaiks. Mis puutus aga Eesti- ja Liivimaasse, siis otsustasid nende maade rüütelkonnad 1916/17.a. talvel ametlikult asuda lahkulöömise ettevalmistamisele Vene riigist. Selleks läkitati Liivimaa kreisisaadik H. v. Stryck Stokholmi ülesandega, et selles küsimuses pidada läbirääkimisi Saksa valitsuse esindajatega. Uhtlasi asuti ettevalmistama Saksa avalikku arvamist Baltimaade põhjaosade okupeerimiseks. See kava nurjus aga esialgul sõjaliste sündmuste tõttu läänerindel.

11. Eesti rahvuslik ärkamine.

Samuti kui Preisimaal läinud sajandi esimesel poolel Prantsuse revolutsiooni mõjutusel võtab hoogsalt maad rahvuslik ärkamine ja tervikluse püüded, leiab see aset ka Eestimaa pärisrahva - eestlaste juures. Alguses avaldub see rahvuslik ärkamine küll ainult üksikute haritlaste juures, kuid sajandi kolmanda veerandil, eriti aga Tartus, 1869.a. esimese Eesti laulupeo korraldamisega on rahvuslik ülestõus kantud massidesse. C. R. Jakobson oma rahvusliste kõnedega paiskas segi senise baltlaste doktriini eestlaste kohta, - muistne Eesti paganuse aeg kuulutati esimeseks Eesti iseseisvuse ajaks. Nimeta pärismaalased kuulutati rahvuseks.

Sajandi keskpaigas tekkinud äge poleemika panslavistide ja baltlaste vahel Balti konstitutsioonist ja selle maa "ulemvõimu omandiõigusest" virgutas pärismaalasi nõudma oma õigust. Olgugi, et Vene 1905.a. revolutsiooni mahasurumine andis baltlastele võimukorralduses ja käsitluses laialdased alused, pani see revolutsioon eestlaste vaimuelus sama kindlad aluspinnad Eesti rahvusliku ja riikliku elu ülesehitamiseks. Maailmasõda - sõda Vene ja Saksa riigi vahel - lõi sügavad mõrad Vene keiserriigi alussammastele Baltimaal. Aadli riigiustavus oli pandud kaalule ja see leiti olevat kerge. Baltlased ringutasid ahastades käsi ja palusid Saksa võidu eest. Et Baltimaade senised võimuvaldajad ja pretendentid olid oma vahel sattunud võitlusse elu ja surma peale, siis oli ka pärismaalastel - eestlastel saabunud õige aeg - asuda võitlusse oma riikliku iseseisvuse eest.

12. Eesti administratiivne autonoomia.

Läinud sajandi teine pool ja käesoleva sajandi esimesed paar aastakümnet olid Baltimaa kohalikus võimuvahekordades toonud nii-palju uusi tegurisi, et juba 1905.a. Venemaa sisemiste raskuste ja lagunemise kallaku puhul tuleb Eesti juhtkomal asuda oma rahvusriigi rajamise võimaluste kaalumisele. Vene keiserriigi ajalooline tugevus, Euroopa poliitiline mentaliteet ja jõuvahekorrad, kohalikkude baltlaste poliitiline ja majanduslik jõud ja üleolek ei võimaldanud küll avalikult veel selle teostamisele asumist, kuid autonoomne omavalitsemise küsimus kerkis siiski akuutselt päevakorradele. Maailmasõda ja Vene veebruarikuu revolutsioon 1917.a. oli aga seda ajaloolist arengut suure kiirusega edasi viinud. Kohe peale veebruarikuu revolutsiooni asuvad Eesti avaliku elu tegelased Eesti riikliku valitsemise ja omavalitsemise põhjalikkude reformide taotlemisele. Juba 30. märtsil (12. aprillil) 1917.a. kimmi-

tab Vene Aj. Valitsus "Eestimaa kubermangu administratiivse valitsemise kohaliku omavalitsuse ajutise korra" (n.n. Eestimaa autonoomia seaduse) alljärgnevalt:

I

Eesti kubermangu külge liita Liivi kubermangu Tartu-, Võru-, Viljandi-, Pärnu- ja Saaremaa maakonnad.

II

Eesti ja Liivi kubermangude piir kindlaks määrata järgmiste määruste põhjal.

1. Piiriäärsete valdade Eesti või Läti rahvuse külge liitmise määrab ära iseäraline lepituskomisjon.

2. Lepituskomisjon on koos 10-dest liikmest, keda Eesti ja Liivi kubermangude komissarid nende uutes piirides ühesugusel arvul kutsuvad. Komisjon valib oma keskelt juhataja.

3. Komisjon seab kokku jaotuse - eelnõu, tarvilikul korral vaieluse all olevate valdade elanikkudelt nende soovisid jaotuse asjus järele küsides.

4. Komisjoni poolt kokkuseatud jaotuse-eelnõu pannakse siseministri kaudu ajutisele valitsuse kinnituseks ette.

III

Kuni uue Baltimaa administratiivlise korralduse seaduse väljaandmiseni määrata:

1. Eesti kubermangu valitsemime antakse ajutise valitsuse komissari kätte. Komissril on kaks abilist, ühe kätte nendest usaldakse Tartu-, Võru-, Viljandi-, Pärnu- ja Saaremaa juhtimine.

2. Komissari juures asub ajutine kubermangu maa-nõukogu.

3. Kubermangu maa-nõukogu liikmed on maakondade ja linnade asemikud, keda iga 20.000 elaniku kohta üks valitakse, kusjuures vähema elanikkude arvuga linnadel igauhel 1 asemik on.

4. Ajutise kubermangu maa-nõukogu liikmed valitakse selle seaduse III jao 13.-17. par. põhjal.

5. Kubermangu komissari ja ajutise kubermangu maanõukogu võimupiiri kuulub:

- a) kubermangu omavalitsuse asjade ja maa-majapidamise juhatamine;
- b) üleüldis administrativliste asjade juhatamine;
- c) kohaliste maa-kohustuste juhatamine ja üleüldiste maamaksude määramine maksvate seaduste põhjal;
- d) üleüldiste maa-maksude jaotamine administrativliste ja maksuüksuste peale;
- e) kubermangu väljaminekute katmiseks tarvilikkude ajutiste kohalikkude maksude määramine;
- f) senini kohaliku maakassa ja rüütelkonna asutuste valitsuse all olevate asjade ja varanduste valitsemine;
- g) üleüldise - sugu peale vaatamata - ühesuguse, salajase, otsekohese ja proportsionalise hääletamise peal põhjenevate Eesti kubermangu administrativlise korra ajutiste määruste - ja kohalise omavalitsuse seaduse- projektide kokkuseadmiseks esialgne küsimiste väljatöötamine.

6. Maakondades asutakse ajutised maakonna maanõukogud.

7. Maakonna maa-nõukogu liikmed valitakse maakonna valdade poolt 7-15 liikmelisel arvul.

8. Maakonna maa-nõukogu liikmed valitakse selle seaduse III jao, 14-17. par. põhjal.

9. Maakonna maa-nõukogude võimupiirkonda kuuluvad - kubermangu komissari ja kubermangu maa-nõukogu poolt ühiselt määratud piirides - järgmised asjad: a) kohaliku maa omavalitsuse asjad, b) üleüldis - administrativlised valitsuse asjad ja c) maakonna piirides ajutiste kohalikkude maksude määramine.

10. Kubermangu ja maakonna maa-nõukogudel on õigus täidesaata vaid organisid asutada, kes koos seisavad ühest ehk mitmest isikust.

11. Kubermangu ja maakonna maa-nõukogude asjaajamise keele määravad need asutused ise ära, kuid sealjuures on igalühel õigus nende asutuste poole pöörata ja nendelt vastuseid saada kas Vene või ühes kohalikus keeles.

12. Kõik läbikäimine riigi keskvalitsusega niisama ka kohalikkude valitsuseasutustega sünnib Vene keeles.

13. Kubermangu maa-nõukogu liikmed valitakse maakonna maa-nõukogude ja linnavolikogude poolt.

14. Maakonna maa-nõukogu liikmed valitakse maakonna valimise koosolekul.

15. Maakonna valimise koosoleku liikmed valitakse valla koosolekul, iga 1000 valija kohta üks, üleüldise, - sugu peale vaatamata - otsekohese, ühesuguse ja salajase hääletamise teel, kusjuures ka vähemusele esituse saatmine võimalikuks teetakse. Vallad alla 1000-lise elanikkude arvuga valivad ühe esitaja.

16. Valimistest on õigus kõigil osa võtta, kes 21 aastat vanad ja kuni 1. märtsini 1917. aastal vähemalt aasta vallas või valla piiridesse kuuluvates mõisates või alevikudes on elanud.

17. Ajutiste kubermangu ja maakonna maa-nõukogude liikmeteks on õigus mitte ainult kohalikka vallaelanikka, vaid ka neid valida, kes väljaspool valla piirisid elavad. 18)

22. juunil (5. juulil) 1917.a. anti selle elluviimise määrus.

Tähendatud aktidega saavutas Eesti omale autonoomse valitsemise korra, kus Vene riigi võim oli täiesti väljatõrjutud kõigilt kogukondlikelt valitsemisaladelt. Õiguslikult Eesti rahvuslik maaala kujundati üheks valitsemise ühikuks, mis koosnes Liivi kubermangust ja Tartu, Võru, Viljandi, Pärnu ja Saare maakondadest. Autonoomse Eesti administratiivsed piirid kujundati rahvusliku pindalaliste piiridega. Administratiivne autonoomia andis laialdase õiguse korraldada kohalikku valitsemist määrusandluslikul teel. Määrustega võidi kujundada kodanikkude omavahelisi vahekordi, kui läbikäimist riigi ja omavalitsuse organitega. Määrusandluse teel tuli korraldada maa maksundust ja kodanikkude majanduslikke kohustusi oma kogukonna kasuks. Võidi asutada ameteid ja asutisi ja juhtide iseseisvalt ametkondade tegevust. Selline laiapiirdeline administratiivne autonoomia andis (~~teataval määral~~) võimaluse rahvuslikul maa-alal iseseisvaks kogukondlikuks valitsemiseks. Neil aktidel on poliitiliselt meie iseseisva ja sõltumata riikliku elu arenguloos suur tähtsus.

13. Maa-nõukogu.

Eesti Maanõukogu alustas oma tegevust 1. (14) juulil 1917.a. Maanõukogu seadis ametisse Aj. Maavalitsuse, võttis üle nii end. kubermanguvalitsuselt kui ka rüütelkonnalt kohaliku valitsemise ja omavalitsuse ülesanded.

Maanõukogu moodustati valimiste kaudu ja see asus teostama esijoonel parlamendi funktsioone. Maanõukogu poolt ametisse seatud Aj. Maavalitsus oli Maanõukogu täitvaks organiks ja see asus teostama administratiivseid funktsioone. Aj. Maavalitsus koosnes esimehest, haridus-, põllumajandus-, administratiiv-, tervishoiu-, toitlus-, töö- ja hoolekande osakonna juhatajatest. Maakondade valitsemiseks moodustati maakonnanõukogud ja maakonnavalitsused, linnades ja valdades kujundati ümber omavalitsused.

Vahelülks Vene keskvalitsuse autonoomselt valitsetava Eesti vahel oli Vene Aj. Valitsuse kubermangu komissar.

Vene revolutsiooni arenemine korralageduseks, sõjaliste jõudude nõrgenemine, sakslaste poolt 21. aug. (3. sept.) 1917.a. Riia vallutamine ja edasitung Eestimaa suunas kujundasid olukorra, kus äsja asutatud Eesti omavalitsemise asutused pidid aktiivselt oma riikliku saatuse korraldamisele asuma - rahvusvahelise tuleviku ja sõltumatuse suunas. Maanõukogu kinnisel koosolekul 25. aug. (7. sept.) 1917.a. võetakse ka need küsimused ametlikult kaalumisele. Esimesena võtab selles küsimuses sõna prof. Jaan Tõnisson, kes tähendab, et "Venemaa on sisemiselt surmani haige. Väerinna sündmusi tähelepanes selgub, et Venemaal puudub sisemine jõud ja korraldus, et vaenlast tagasi tõrjuda. See on iseäranis tähtis Baltimaa ja meie rahva saatuse kohta. Kui Baltimaa Saksa sõjavägede võimu alla läheb, siis muutub meie maa küsimus rahvusvaheliseks küsimuseks... Kui Saksamaa Baltimaa ära võtab, on temal rahukonverentsil pant käes ja sellega rahu- tegemise juures Baltimaa kohta eesõigus... Seda ei tahaks aga inglased mingil tingimusel lubada ühes Skandinaavia riikidega, iseäranis Rootsimaaga. Inglismaa ei lepiks millalgi sellega, et Baltimaad Saksamaa alla jääksid. Sellepärast oleks võimalus

suurriikide lahkuminevate huvide lepitamiseks rahuläbirääkimistel Baltimaast pufriiriik sünnitada. Et see küsimus meie rahva eluliste huvide kohaselt otsustatud saaks, oleks otstarbekohane kõikide Balti rahvaste vahel ühendust luua." Edaspidine arutelu Maanõukogus siirdub selles suunas, et " kõige õigem seisukoht on, kui Eestimaa ennast iseseisvaks riigiks kuulutaks" tuginedes selle juures rahvusvaheliselt tunnustatud - rahvaste enesemääramise õigusele. Riikliku sõltumatuse küsimus jääb seekord otsustamata, võetakse vastu vaid otsus, et selle küsimuse arenemisele soovitavas sihis kaasa mõjuda ja meie rahva elunõuetele tarvilikku avaldust muretseda, tunnistab Maanõukogu kui Eesti rahva esitus tarvilikuks isikuid ära tähendada, kellel ülesandeks on väljaspool kodumaad meie rahvusliste huvide kaitseks väljastuda". 19)

Pääle Saaremaa vallutamist sakslaste poolt 29. sept. - 8. okt. (12.- 21. okt.) 1917.a. muutus korralagedus ja paanika Eestimaal asuvates vene ametkondades ja sõjavägedes haripunktini. Vene väeosad muutusid korratuiks relvastatud jõukudeks, kes röövisid ja vägistasid kohalikke rahulikke elanikke. Vene ametkonnad asusid korratult vedama maalt välja toiduaineid ja evakueerima muid varasid, mis ähvardas rahva jätta nälga.

Neil segastel ja rasketel aegadel jõuab meie rahvaesindus Maanõukogus ikka selgemalt otsusele, et rahvuslikku hävimist võib päästa ainult Eesti iseseisvaks riiklikuks ühikuks tunnistamine. 13. (26) okt. 1917.a. võtab Maanõukogu vastu protestotsuse Vene vägede hirmutööde ja kestva lastava tegevuse vastu maal ning esitas need mitte ainult vastavaile Vene võimudele, vaid ka liitriikide saatkondadele Petrogradis. Sellekohase otsuse üleandmine tehti ülesandeks Maanõukogu esimehe poolt prof. A. Piibule, kes 16. (29) okt. tähendatud protestotsused esitas Briti, Prantsuse, Ameetika

ja Belgia saadikutele Petrogradis. Need prof. A. Piibu esinemised kujunesidki Eesti esimesteks välispoliitilisteks sammudeks. Siin esmakordselt astuti vahetusse läbirääkimisse välisriikide diplomaatiliste esindustega. 20)

14. Vene riigi lagunemine.

Selles kaootilises seisukorras kaotas Vene Aj. Valitsus igasuguse riikliku elu juhtimise võimalused, mispärast siis sotsiaaldemokraatide pahempoolne fraktsioon - enamlased 7.nov. (25. okt.) 1917.a. kuulutavad endid Vene Aj. Valitsuselt ülevõetud võimu kandjateks. Enamline valitsus, eesotsas Leniniga, tugines tööliste ja soldatite saadikute nõukogudele, mis tekkisid juba varsti peale veebruari revolutsiooni. Enamline valitsus ei leidnud aga tunnustamist mitte ainult provintsidest, vaid ka Venemaa pealinnas Petrogradis. Ka rahvusvahelises läbikäimises ei leidnud enamline valitsus tunnustust. Vene Aj. Valitsus rahvusvahelise õiguse subjektina oli kadunud.

Järgnes kodusõda - enamlise valitsuse võitlus oma vastastega. Enamline valitsus, otsides omale Vene massides ja välismaal poolehoidu, võttis oma programmi rahvaste enesemääramise õiguse. 15. (2) nov. kuulutas Vene Rahvakomissaride Nõukogu avalikult välja - "Venemaa rahvaste õiguse vabale enesemääramisele, kuni lahkulöömiseni ja iseseisva riigi loomiseni". Kuigi Nõukogude Vene valitsus hiljemalt seda dekreeti ei tahtnud maksvaks tunnustada, vaid seletati, et seda tuleb anda mitte kodanlusele, vaid ainult töötavatele hulkadele, kes kommunistliku partei liikmed, omas see dekreet siiski suure poliitilise tähtsuse. Selle dekreeidi alusel sai legaliseeritud Eesti lahkumine Vene riigist ja sõltumatu Eesti iseseisva Vabariigi väljakuulu-

tamine.

15. Eesti riigi tekkimine.

Eesti riikliku iseseisvuse mõte ei tekkinud mitte üle öö, vaid see ulatub tagasi juba Eesti rahvuslikku ärkamisaega, kus C. R. Jakobsoni lähem kaastööline Andres Tiido seda juba avalikult esile tõi. 1905.a. revolutsioon arendas seda iseseisvuse mõtlemisviisi edasi. Juba tol ajal esitati Vene valitsusele mär-
gukirje, milles nõuti Eestile autonoomset valitsemiskorda.

1917.a. Vene riigivõimu lagunemine ja sellest tingitud korralla-
gedus asetaski Eestile sõltumata riikliku iseseisvuse mõtte ak-
tuaalselt päevakorraks. Olgugi, et paralleelselt sellega kaaluti
ka küsimusi föderatsioonist - liitumiseks ühe ehk teise riigiga,
kuid tolleaegse rahvusvahelise poliitilise olukorra juures leiti
siiski kõige õigemaks jääda sõltumata riigivõimu seisundi juure
kuni järgnevate olukordade ja poliitiliste vahekordade väljakuju-
nemiseni.

Peale enamlist riigipööret 7. nov. (25. okt.) 1917.a. ei tun-
nistanud Eesti Maanõukogu uut Vene valitsemiskorda ja enamlist va-
litsust, kes luges end sõltuvaks vaid Vene Ajutise Valitsusega ja
selle ärakadumisel pidas end täiesti suveräänseks võimu järglaseks
Eestimaa valitsemisel ja asjade korraldamisel. See seisukoht lei-
dis väljenduse Maanõukogu, kui Eestimaa rahva vaba tahte seaduslik
ja üldtunnustatud esindaja otsustas 28. (15) novembri 1917.a. is-
tungil:

I. Rahvaste enesemääramise põhjusemõtet aluseks võttes, ot-
sustab Maanõukogu: Riiklike korra äramääramiseks, demokraatlike ja
täieõiguslike võimu loomiseks Eestimaal ja teiste küsimuste otsusta-
miseks Eesti Asutavat Kogu kokku kutsuda.

II. Kuna Venemaal riikline kord üleüldiselt korralageduse ja

üksikute rühmade vastastikkuse võitluse läbi täielikult on hävitatud ja keskvoim puudub, kelle määruste alla kõik riigiosad heidaksid, tunnistas Ajutine Eesti Maanõukogu, kui seadusepärane demokraatliselt valitud maa ja rahva esitus Eestis, oma kohuseks Eestimaa kaitseks Venemaal järjest kasvava korralageduse ja kodusõja hädaohtlike tagajärgede vastu ja Eesti rahvuspoliitilise tuleviku kindlustamiseks järgmist välja kuulutada:

1. Eesti Maanõukogu tunnistas ennast Eestimaa ainsaks kõrgema võimu kandjaks, kelle määruste ja korralduste järele kõikidel Eestimaal tuleb käia, kuni Maanõukogu poolt demokraatlise valimisseaduse põhjal viibimata kokkukutsutav Eesti Asutav Kogu kokku astub, et Eestimaa riiklist korda kindlaks määrates maal lõpulist seadusandlist ja valitsuslist võimu luua.

2. Igasugused määrused, käsud ja dekreedid, tulgu nemad kelle poolt tahes, on Eestimaal kuni Asutava Kogu kokkuastumiseni maksvad ainuüksi siis, kui Eesti Maanõukogu nemad välja on kuulutanud, kuna vastasel korral neid mitte ei tule täita.

3. Seks ajaks, kui Eesti Maanõukogu koos ei ole, antakse Maanõukogu juhatusele ja vanemate kogule ühes Maavalitsusega, kui Eestimaa kõrgema võimu esitajale, õigus rutulikka määrusi ja käskusid Eestimaa elu korraldamiseks välja kuulutada ja maksuma panna, kuni Maanõukogu kokku astudes nende määruste kohta oma otsuse annab."

See otsus tunnistatakse rutuliseks ja pannakse kohe maksuma. 21)

Eesti Maanõukogu oli tunnistatud Eestimaa ainsaks kõrgema võimu kandjaks ja selleks ajaks, kui Eesti Maanõukogu ei ole koos, delegeeritakse see kõrgem võim " Maanõukogu juhatu-

sele ja vanemate kogule ühes Maavalitsusega, kui Eestimaa kõrge-
ma võimu esitajale".

See Maanõukogu ajalooline otsustav koosolek toob juba Eesti iseseisvuse püüded välja ta eeljärgust konkreetsele riiklikule pinnale, ning sellest ajast peale võime kõnelda Eesti riigist kui tegurist rahvusvahelises elus. Selle otsusega on Maanõukogu deklareerinud oma sõltumatust Vene riigist ja tunnistanud, et Maanõukogu on Eesti riigi suveräänse võimu kandja, kellel on ainuüksi õigus Eestimaale sunduslikke korraldusi teha, mis väljendatud selle resolutsiooni kahe esimese punktiga, kus toonitatakse, et "Eesti Maanõukogu tunnistas ennast Eestimaa ainsaks kõrgemaks võimukandjaks, kelle määruste ja korralduste järele kõigil Eestimaal tuleb käia. Igasugused määrused, käsud või dekreedid, tulgu nad kelle poolt tahes, on Eestimaal kuni Asutava Kogu kokkukutsumiseni maksavad ainuüksi siis, kui Eesti Maanõukogu nad välja on kuulutanud, kuna vastasel korral neid mitte ei tule täita." 22)

"28. (15) november on Eesti rahvusliku elu suurim pöördpäev. See päev on Eesti riikliku iseseisvuse päev. Alates 1917.a. 28. novembrist maa kogukondlikku iseseisvust asendab riiklik iseseisvus, sest siis loodi Eesti rahvusriiklusele normatiivne alus. Selleks ongi Maanõukogu 28. (15) novembri akt, mis on esimene Eesti riigiakt ja ühtlasi Eesti riigi esimene eelkonstitutsioon.

28. (15) novembri eelkonstitutsioon konstrueeris, esiteks, kõrgemad riigiorganid. See akt, teiseks, sättis kõrgemate organite võimuvahekorra ning, kolmandaks, määras kindlaks kõrgema võimu käsitsemise alused. See esimene põhiseaduslik akt oli ühtlasi kõrgematele riiklikkudele organitele tuleviku töökavaks.

28. (15) novembril Maanõukogu otsustas: kuni riigivormi lõplikku määramiseni tunnistada Maanõukogu ainsaks kõrgema võimu kand-

(48) jaks Eestis. Teiseks, "igasugused määrused, käsud ja dekreedid, tulgu nad kelle poolt tahes", kehtivad ainult siis, kui Maanõukogu nad on sanktsioneerinud.

28. (15) novembri aktiga põhjustatud muudatused senises õiguslikus korras sisaldasid selles, et endised kõrgemad kogukondlikud organid - Maanõukogu ja Maavalitsus - varustati riigiorganite võimuga. Kuid lõplik riigivorm jääb 28. (15) novembri põhiseadusliku aktiga siiski kindlaks määramata. See ülesanne jäetakse demokraatseil põhimõtteil koostatava valimisseaduse alusel kokku astuva Asutava Kogu hoolde. 23)

Maanõukogu 28. (15) novembri otsusega astus Eesti ka rahvusvahelise õiguse mõiste kohaselt rahvusvahelisse ellu õigussubjektina. Sellest peale oli Eesti riigil olemas kolm vajaliku algelementi: kõrgem võim, territoorium ja rahvas. Kaks viimast elementi, territoorium ja rahvas olid juriidiliste mõistetenähtena tegelikult loodud Vene Aj. Valitsuse poolt antud Autonomiaseadusega. Selle seadusega määritleti Eesti pindala ja loodi iseseisva õigusliku ühikuna eesti rahvastervik. Riigile vajalik kolmas element - kõrgem võim puudus. Maanõukogu tunnistas legaliseeritult "ennast Eestimaa ainsaks kõrgemaks võimu kandjaks". Rahvusvahelises õiguses loetakse riigi tekkimine esijoones fakti küsimuseks, s.o. riik tekkib sellest momendist, mil teatud territooriumil oleva rahva üle paneb maksma ennast üks kõrgem võim, kes on sõltumata teistest riikidest ja kes teostab oma suveräänsust. Riigi kõrgema võimu eriliseks omaduseks on tema täielik iseseisvus ja sõltumatus, mida nimetatakse suveräänsuseks. Riik on suveräänne, kui tema valitsusel ei tarvitse täita ühegi temast kõrgemal asuva maapealse võimu käsked, vaid kohustab talitama rahvusvahelise õiguse poolt määratud normide

piirides. Suveräänsus kui riigi omadus on nii välis- kui ka sise-
maal kellestki kõrgemast sõltumata valitsusvõim (summa potestas).²⁴⁾
Sellega evis Eesti riik kõik rahvusvaheliselt üldtunnustatud põhi-
õigused, mis on tekkinud teiste sõltumatute riikide kaaseksistent-
sist ja riigi kõrgema võimu suveräänse iseloomuga teotsemise vaba-
dusest rahvusvahelise õiguse normide piirides.

Need põhiõigused kindlustavad riigile rahvusvahelise liikluse,
kõrvaldavad igasuguse vahelesegamise teiste riikide poolt ja nõua-
vad neilt vastavat austust. Sellest tuleb ka riigi kui rahvusva-
helise õiguse subjekti teovõime: rahvusvaheline saatkonna õigus, so-
bimusõigus, sõja- ja rahuõigus ja delektiõigus.

16. Kodusõda.

Peale Maanõukogu otsust 28. (15) nov. 1917.a., millega Eesti
tunnustati iseseisvaks ja sõltumatuks riigiks, algab kodusõda ühelt-
poolt Eesti Maanõukogu ja selle täitva organi Maavalitsuse ja tei-
selt poolt faktiliselt tekkinud Eestimaa Tööliste, Soldatite ja Talu-
poegade Saadikute Nõukogu Täidesaatva Komitee vahel. Viimaseid toeta-
sid eriti Tallinna merekindluse garnisoni koondatud suurearvuline vene
sõjaväelaste kogu, mis oli Vene revolutsiooni ja enamlike kihutustöö
tagajärjel kaotanud igasuguse regulaarsõjaväe mõiste. Eesti riigi-
võim leidis aga tõhusat toetust ja kaitset Eesti rahvuslikelt väeosa-
delt, millele pandi alus juba Vene Aj. Valitsuse poolt 1917.a. april-
lis. Eesti riigikaitse jõud kodusõja algul oli - kolm Eesti polku ja
üks tagavara pataljon. Kodusõja ajal, 19. (6) dets. 1917.a. formee-
riti Eesti Diviis. Eesti rahvuslikud väeosad toetasid kõik Eesti riik-
liku iseseisvuse mõtet, mida iseloomustavad väeosade resolutsioonid
ja Eesti sõjaväelaste teise kongressi otsused 20.-26. jaan. 1918.a.,
mis peeti Tallinnas. Olgugi, et Vene sõjavägi arvuliselt ületas Ees-
ti rahvuslikke väeosi, oli viimaste sõjaväeline moraal ja distsipliin

tunduvalt parem. Tähendatud kodusõda vältas kuni 24. veebr. 1918.a., mil Maanõukogul ja Maavalitsusel läheb lõpulikult korda enamlist nõukogude võimu kukutada ja valitsemisvõimu täielikult ülevõtta.

Kogu kodusõja vältel tegutsevad Eesti riigi kõrgemad riigivõimu organid, olgugi, et mõned neist kodusõja olustikust tingituna olid vahest sunnitud tegutsema konspiratiivselt. Eesti Maanõukogu 28. (15) nov. otsuse kohaselt teostati 22.-23. jaan.

1918.a. Eesti Asutava Kogu valimisi, kus iseseisvust pooldavad poliitilised rühmitused said rõhuva enamuse. Asutava Kogu valimiste lõpuliku tulemuste kokkuvõtmine nurjus aga kodusõja olukorra tõttu.

Maanõukogu korraldas võitlust Eesti riikliku iseolemise eest nii sise- kui ka välismaal. Juba ^{20. nov} 3. (16) dets.) 1917.a. annab Maanõukogu välja volitused oma esimesele välissaadikule prof. Piibule - Chargé d'affaires plenipotentaire - kvalifikatsioonis, kelle ülesandeks on kaitseda Eesti riigi huvisid välismaal. Varssti määrati ka teisi esindajaid samaks otstarbeks. 23. jaan. 1918.a. otsustas Maanõukogu juhatus, vanemate nõukogu ja Maavalitsus (s. o. Maanõukogu esindus) saata välja suurema delegatsiooni, et teha teatavaks Eesti riigi iseseisvus välisriikidele. Välisdelegatsioon määrati kindlaks järgmiselt: M. Martna ja K. Menning - Saksa- maale, J. Tõnisson - Skandinaaviasse, K. R. Pusta ja F. Kull - Pariisi ja prof. A. Piip - Londoni. Saadikutele anti välja Eesti Maanõukogu volitatud diplomaatilise esindaja - "agent diplomatique" volitused.

17. Maavalitsuse ja Eesti Aj. Valitsuse välispoliitika.

24. jaan. 1918.a. Maavalitsuse ja Maanõukogu juhatuse koosolekul otsustati prof. Piibu poolt koostatud seletuskirjade alusel esitada välisriikidele alljärgnev memorandum poliitilise olukorra kohta

Eestis:

" Eesti Maapäeva Vanematekogu ja Maavalitsus peavad tarvilikuks ära anda välisriikidele järgmist deklaratsiooni Eesti praeguse poliitilise seisukorra kohta.

Eesti Maapäev, mis Vene Ajutise Valitsuse 30. märtsi määrusega (13. aprillil) 1917.a. on loodud ja valitud kõikides maakondades Eesti rahva poolt, astus kokku 1/14. juulil samal aastal. Ta on loonud maavalitsuse, mis on oma kätte võtnud kõik eelmiste valitsemise asjad valitsemise suhtes ja muis asjus.

Välja minnes kõikide liitriikide poolt tunnustatud põhimõtetest ja mis deklareerunud meie maal Vene revolutsiooni järelalusena, mis annab kõikidele rahvastele õiguse oma saatust ära määrata; võttes arvesse teiselt poolt praeguse Vene keskvalitsuse kriisi ja Vene armee desorganiseerumist lääne frondil, Maapäev kokku astudes 15./28. novembril 1917.a. otsustas järgmist:

1. Et määrata tulevast valitsemise vormi ja luua tarvilist suveräänsset võimu Eestis, tuleb kokku kutsuda Eestis Asutav Kogu.
2. Maapäev kuulutab ennast ainsaks kõrgemaks võimukandjaks Eestis, ta otsused ja ettekirjutused on sunduslikud kõikidele elanikkudele maal kuni Asutava Kogu kokkuastumiseni. See kogu valitakse otsekohele demokraatlikul hääletamisviisil. Pärast, kui on määratud valitsuse vorm, loob see lõpliku seaduseandluse ja administratiiv-võimu.

3. Maapäeva sessioon vaheaegadel antakse Maapäeva juhatusele ühes Maavalitsusega ja Vanematekoguga õigus vastu võtta ja välja

anda otsuseid, erikorraldusi ja ettekirjutusi sihiga, korraldada avaliku elu vorme maal ja saata neid täide, oodates nende kinnitamist lõplikult Maapäeva poolt.

Eesti Maapäev leidis, et on võimata luua seda kõrgemat võimu nii, kui oli otsustatud teha: praegune Vene valitsus võimu oma kätte võttes oktoobri revolutsiooni järeldusel on oma komisaride läbi ja sõjariistus jõu abil Maapäeva ja Maavalitsuse laiali ajanud.

See vägivalda-akt on tallanud jalgade alla Eesti rahva õigused, ja kõik rahvakihid on selle all kannatanud. Sellepärast on Eesti rahva esindajad summitud tarvitusele võtma otsustavaid abinõusid, kuna alati kasvav Vene desorganisatsioon on ka meie juures aset leidnud, olles hõlbustatud oma arenemises meie maal asuvates Vene sõjavägedes. See olukord ähvardab hävitada kogu meie rahvuslikku varandust, meie tsivilisatsiooni, meie toidutagavarasid ja asetada küsimusmärgi alla kogu rahva ja maa tuleviku. Veel enam, anarhiline seisukord, mis valitseb Vene armees, lubab Saksa sõjaväe ülemjuhatusel Eesti territooriumi oma alla võtta, millal see talle meeldib, ilma ühegi vastuseisuta, ja nii muuta Eestit Saksa provintsiks, mida on soovinud juba kaua Saksa imperialistid. Uhendamine Saksamaaga teeks antud tingimustel Balti mere Saksa sisemereks ja oleks Euroopa põhihuvidele vastu kasvataks veel raskusi, mis takistavad rahutegemist sõdijate vahel. See on, mispärast Saksa valitsus, vaatamata okupatsiooni teostamisvõimalusele, on sellest loobunud kuni senini ja on eelistanud Eesti rahvale mitteametlikult ette panna kuulutada Eestit iseseisvaks Saksa protektoriaadi all. Juhtumusel, kui see ettepanek oleks vastu võetud, Saksamaa, tuges vaba enesemääramise põhimõttele, mida kõik liitriigid on tunnustanud, oleks saanud õi-

guse tagasi tõrjuda kõik süüdistused aneksionistlikkudes tendentsides. Eesti ei võinud olla nõus protektoraadi vastuvõtmisega, sest see tähendaks samal ajal Eesti rahvuslikust iseolemisest loobuda. Samal ajal, Vene Asutava Kogu vägivalla teel laialisaatmise pärast, on Eesti kaotanud lootuse näha Venes desorganiseerimuse ja anarhia seismajäämist ja vastupaneku korraldamist Saksamaal, oma liitlastega suhteid jalule seades. See on, mis pärast 10. jaanuaril 1918.a. Vanematekogu ja Maavalitsuse üldine koosolek, kindlustatud kõigi poliitiliste parteide ja sõjaväe esindajate läbi, läbi arutades praegust olukorda ja võimalikku Saksa vägede okupatsiooniküsimust kaaludes, on vastu võtnud järgmised resolutsioonid:

1. Eesti oma loomulikkudes piirides, mis tarvilisel korral kindlaks määratakse referendumid kaudu, peab olema otsekohe kuulutatud demokraatlikuks vabariigiks, Eesti vabariik peab olema kuulutatud erapooletuks maaks, ja selleks tuleb tal nõutada välisriikide rahvusvahelist tagatist.

2. Eesti demokraatlik riik peab andma vähemusrahvustele (venelased, sakslased, rootslased, juudid ja teised) täieliku autonoomia nende rahvuskultuurilistes küsimustes.

3. Eesti vabariigi erapooletuse ja iseseisvuse huvides on vaja rahulepingusse sisse viia artikkel, mille järgi oleks keelatud igasuguste kindlustuste loomine Eesti pinnal.

4. Valvamiseks, et artikkel, mis Eesti rippumatust kindlustab, rahulepingusse sisse viidaks ja Eestimaa puutuvad küsimused lahendataks Eesti huvide heaks, peaks Eesti esindajad osa võtma rahvusvahelisest konverentsist.

5. On vaja samuti rahulepingusse sisse viia artikkel, mis puutuks otsekohe ja üldise referendumid toimepanemisse Eestimaa elanikkude keskel, et lõplikult määrata valitsemise vormi ja mõne

teise maaga ühenduse loomise küsimust. See referendum peaks ette võetama mõne erapooletu riigi kontrolli all, nagu seda on näiteks Rootsimaa, viisil, mis kindlustaks täisealiste Eesti kodanikkude hääletamise vabadust, kes elanud vähemalt üks aasta enne sõja algust maal.

6. Kõik Eesti poliitilised parteid kinnitavad, et Eesti rahvas oma tervikus on vastu Saksa vägede poolt Eesti okupeerimisele ja näeb selles okupeerimises rahva õiguste rikkumist. Samal ajal nõuab kogu Eesti rahvas, et kõik võõrad sõjaväed otsekohe Eesti territooriumilt lahkuksid.

Eesti, asetatud Balti mere, Soome lahe, Narva jõe, Peipsi järve ja Lätimaa vahele, oma territooriumiga 40.000 ruutvers- ta, on sel kombel suurem kui Hollandi, Taani ja Belgia. Praegu juba, kus ta põllumajanduslikud olud on nii rasked, et nad panevad takistuse rahva naturaalkasvamisele, on maa elanikkude arv üle 1.500.000. Kui teiselt poolt arvesse võtta, et Eestimaa moodustab täiesti iseseisva majandusliku üksuse ja et tal on loomulik juurdepääs merele, näib tema soov iseseisvat riiki luua olevat täiesti õigustatud, seda enam, et 9/10 ta rahvast on ühest rahvusest (eestlased), mis rahvas sünnitab nii ühe etnograafilise üksuse, küpse iseseisvusele nii oma arenenud tsivilisatsiooni kui ka majanduslike meetodite poolest.

Iseseisev Eesti ei tõstaks takistusi maailma kaupluse võimalustele luua vabasid suhteid Venemaaga ja tema olemasolu ei kõrvaldaks kunstlikult ühtegi võistlejat. Tema omaduses, kui suure Venemaa turu väljapääs, looks vaba ja iseseisev Eesti loomuliku pinna maailmakaubanduse arenemisele.

Kas Eesti astuks enam tihedatesse suhetesse mõne teise riigiga ja missugused oleksid säärasel korral võimalikud kombi-

natsioonid, need on küsimused, mille lahendamise Eesti rahvas jätab omale tulevikuks, niipea kui ta oma rippumatuse on kätte saanud, olgu kas Asutava Kogu või täies vabaduses ettevõetud referendumi kaudu.

Arvesse võttes kõike, mis ülemal ette toodud, loodavad Maapäeva Vanematekogu ja Maavalitsus kui ka Eesti poliitiliste parteide ja Eesti sõjavägede esindajad, et kõik riigid tunnustavad, et nende huvis on nõus olla sellega, et Eesti tunnustab oma rippumatust ja sellega teostab oma rahva kõige palavamaid soove."

Samal ajal käisid erisaadikud Poska, Vilms ja Seljamaa Briti, Ameerika ja Prantsuse saadikute juures Petrogradis teateid viimas Eesti poliitilisest seisukorrast, paludes nende suurriikide poolt sõbralikku suhtumist ja toetust Eesti iseseisvuse püüetele, eriti aga valimisel oleva Eesti Asutava Kogu sõltumatuks tunnustamist. Selle palve peale teatas 8.II 1918 Briti asjaajaja Lindberg Peterburis oma valitsuse ülesandel Eesti delegatsioonile suusõnal, et Briti on valmis tunnustama Eesti Asutavat Kogu kui iseseisvuse kandjat. 26)

2
2. veebr. 1918.a. esitas Eesti diplomaatiline esindaja J. Tõnisson protesti Stokholmi Saksa ja liitriikide saatkondadele selle vastu, et Eesti ja Liivimaa rüütelkondade esindajad H. Styck ja A. Schilling esitasid Vene saadikule Stokholmis noodi, milles on toodud Eesti- ja Liivimaa rüütelkondade otsused Eestimaa ja Liivimaa Venest lahutamise kohta ja paluvad neid maid Saksa vägede poolt okupeerida. Oma protestis J. Tõnisson lükkab ümber rüütelkondade noodis toodud põhjendused, mis ei vasta ei ajaloolistele ega juriidilistele faktidele.

Uhes sellega palus J. Tõnisson liitriikidelt Eesti iseseisvuse tunnustamist, mainides, et Eesti loodab, et "valitsus, mida Teie Ekselents esindab, ei ütle ära tema sõbralikust heakskiitmisest selle maa iseseisvusele, niipea kui see palve tehakse iseseisvuse vormilise deklaratsiooni teadaandmisel." Seepeale teatasid Prantsusmaa 1.III 1918 ja Inglismaa 20.III 1918, et need mõlemad riigid on nõus Eesti Asutavat Kogu kui de facto iseseisvat organismi tunnustama kuni rahvuskonverentsini, mil Eesti tulev seisukord otsustatakse rahvaste enesemääramise põhimõtte kohaselt, kusjuures Briti noot lisab veel juurde, et "Majesteedi Valitsus ei tunnusta ühtegi korraldust, mis selle põhimõtte vastu käib". 27)

18. 24. veebruari 1918.a. iseseisvuse manifest.

19. veebr. 1918.a. pidas Maanõukogu juhatus ja Vanemate kogu ühise koosoleku, kus otsustavaks sisepoliitiliseks võitluseks ja võimukindlustamiseks otsustati väljakuulutada vastav iseseisvuse manifest. Tähen datud iseseisvuse manifest oli tarvilik ja omas tähendust ka veel rahvusvahelise liiklemise seisukohast, sest sellega taheti tõmmata kindlamapiirilisi vahekordi Eesti maaalale tungivate Saksa sõjavägede ja Eesti suveräänse riigivõimu organite vahel.

Samal koosolekul valiti eriline täidesaatev komitee - Päästekomitee, kuhu kuulusid K. Päts, J. Vilms ja K. Konik. Vahetpidamata väldanud kodusõjas läheb Maanõukogul ja Päästekomiteel korda oma võimu lõpulikult kindlustada ja maksma panna. 24. veebruaril 1918.a. kuulutatakse Tallimas ja teistes linnades (Pärnus juba 23. veebruaril) pidulikult välja alljärgne "Manifest kõigile Eestimaa rahvastele.

Eesti rahvas ei ole aastasadade jooksul kaotanud tungi iseseisvuse järele. Põlvest põlve on temas kestnud salajane lootus, et hoolimata pimedast orjaööst ja võõraste rahvaste vägivalivalitsusest veel kord Eestis aeg tuleb, mil " kõik piirud kahel otsal lausa löövad lõkendama" ja et " kord Kalev koju jõuab oma lastel õnne tooma"'

Nüüd on see aeg käes.

Ennekuulmata rahvaste heitlus on Vene tsaaririigi pehastanud alustoed põhjani purustanud. Ule Sarmatia lagendiku laiutab end hävitav korralagedus, ähvardades oma alla matta kõiki rahvaid, kes endise Vene riigi piirides asuvad. Lääne poolt lähenevad Saksamaa võidukad väed, et Venemaa pärandusest omale osa nõuda ja kõige pealt just Balti mere rannamaid oma alla võtta.

Sel saatuslikul tunnil on Eesti Maapäev kui maa ja rahva seaduslik esitaja, ühemeelsele otsusele jõudes rahvavalitsuse alusel seisvate Eesti poliitiliste parteidega ja organisatsioonidega, toetades rahvaste enesemääramise õiguse peale, tarvilikuks tunnistanud, Eesti maa ja rahva saatuse määramiseks järgmisi otsustavaid samme astuda:

Eestimaa tema ajaloolistes ja etnograafilistes piirides kuulutatakse tänasest peale iseseisvaks demokraatliseks Vabariigiks.

Iseseisva Eesti vabariigi piiridesse kuuluvad: Harjumaa, Läänemaa, Järvamaa, Virumaa ühes Narva linna ja tema ümbruskonnaga, Tartumaa, Võrumaa, Viljandimaa ja Pärnumaa ühes Lääne mere saartega - Saare-, Hiiu- ja Muhumaaga ja teistega, kus Eesti rahvas suures enamusel põliselt asumas. Vabariigi piiride lõpulik kindlaksmääramine Lätimaa ja Vene riigi piiriäärsetes maakohtades sünnib rahvahääletamise teel, kui praegune ilmasõda lõppenud.

Eeltähendatud maakohtades on ainsamaks kõrgemaks ja korral-

davaks võimuks Eesti Maapäeva poolt loodud rahvavõim Eestimaa Päästmise Komitee näol.

Kõigi naabririikide ja rahvaste vastu tahab Eesti vabariik täielikku poliitilist erapooletust pidada, ja loodab ühtlasi kindlasti, et tema erapooletus nende poolt niisama ka täieliku erapooletusega vastatakse.

Eesti sõjavägi vähendatakse selle määran, mis sisemise korra alalhoidmiseks tarvilik. Eesti sõjamehed, kes Vene vägedes teenivad, kutsutakse koju ja demobiliseritakse.

Kuni Eesti Asutav Kogu, kes üleüldise, otsekohe, salajase ja proportsionalse hääletamise põhjal kokku astub, maa valitsemise korra lõpulikult kindlaks määrab, jääb kõik valitsemise ja seaduseandmise võim Eesti Maapäeva ja selle poolt loodud Eesti Ajutise Valitsuse kätte, kes oma tegevuses järgmiste juhtmõtete järele peab käima:

1. Kõik Eesti vabariigi kodanikud, usu, rahvuse ja poliitilise ilmavaate peale vaatamata, leiavad ühtlast kaitset vabariigi seaduste ja kohtute ees.
2. Vabariigi piirides elavatele rahvuslistele vähemustele, venelastele, sakslastele, rootslastele, juutidele ja teistele kindlustatakse nende rahvuskultuurilised autonoomia õigused.
3. Kõik kodanikuvabadused, sõna-, trüki-, usu-, koosoleku-, ühisuste-, liitude- ja streikidevabadused, niisama isiku ja kodukolde puutumatus peavad kogu Eesti riigi piirides vääramata maksuma seaduste alusel, mida valitsus viibimata peab välja töötama.
4. Ajutisele Valitsuse tehtakse ülesandeks viibimata kohtuasutusi sisse seada kodanikkude julgeoleku kaitseks. Kõik poliitilised vangid tulevad otsekohe vabastada.
5. Linna- ja maakonna- ja vallaomavalitsuse asutused kutsutakse viibimata oma vägivaldselt katkestatud tööd jätkama.

6. Omavalitsuse all seisev rahvamiilits tuleb avaliku korra alalhoidmiseks otsekohe elusse kutsuda, niisama ka kodanlike enesekaitse organisatsioonid linnades ja maal.

7. Ajutisele Valitsuse tehtakse ülesandeks viibimata sea-duseelnõu välja töötada maaküsimuse, töolisteküsimuse, toitlus-asjanduse ja rahaasjanduse küsimuste lahendamiseks laialistel demokratlistel alustel ..." 28)

See iseseisvuse manifest moodustab enesest suure tähtsusega konstitutsioonilise vabariikliku korra loomise akti, mis annab ka Eesti riigile rahvusvaheliselt kindlamat ilmet, eriti just Vene ja Saksa vahelises sõjaküsimuses: "Kõigi naabririikide ja rahvas-te vastu tahab Eesti vabariik täielikku poliitilist erapooletust pidada, ja loodab ühtlasi kindlasti, et tema erapooletus nende poolt niisama ka täieliku erapooletusega vastatakse".

Selle erapooletuse tegelikku rakendamist ja vahekorra kujun-damist Saksa sõjavägedega korraldas:

Eestimaa Päästmise Komitee käsk N.1.

"Eestimaa rahvale ja Eesti sõjaväele:

Eesti maapäeva manifestiga on Eesti iseseisvaks vabariigiks kuulutatud ja valitsemise kõrgem võim Eestimaa Päästmise Komitee kätte antud.

Et Eesti Vabariik iseseisvuse manifestis käesolevas sõjas era-pooletuks on kuulutatud, siis ei tohi Eesti sõjavägi ega ükski Ees-ti kodanik Vene-Saksa sõjast milgil viisil osa võtta.

Vene rahvakomissaride mobilisatsiooni-käsu kuulutame Eestis tühjaks ja maksusetaks.

Kõik üleüldise valimiseõiguse alusel valitud maa-, linna- ja vallaomavalitsuse asutused peavad ajaviitmata oma katkestatud tööd jatkama ja vägivaldselt nende asemele astunud nõukogud, komiteed

ja kõiksugu teiste nimetustega asutused tulevad kõrvaldada.

Seadusliku omavalitsuseesitaja nõudmisel peavad Eesti sõjaväed ja miilits selle käsu läbiviimisel kõigi abinõudega kaasa aitama.

Kirjutame kõigile kodanikkudele ja ametnikkudele, kus nad ka ei teeniks, ette kõik abinõud tarvitusele võtta, et Eestist mitte mingisugust riigi varandust välja ei veetaks ja hävitataks, sest see varandus on nüüdsest peale Eesti Vabariigi omandus"...²⁹⁾

Siseõiguslikult on tähendatud manifest Eesti riigi teiseks eelkonstitutsiooniks. 24. veebruari akt määrab üldisi põhimõtteid, mille järgi riiki peab edaspidi valitsema. Sama riigiakt piiritleb riigi pindala ja seadleb riigi kõrgemaid organeid ning annab neile osalise tegevusprogrammi.

Maanõukogu jääb ka nüüd kõrgeimaks riigiorganiks. Tema otseks ülesandeks jääb teostada parlamentlike funktsioone. Riigivalitsuseks on Maanõukogu poolt ametisse määratud Ajutine Valitsus, mille peaministriks on K. Päts.

19. Baltlaste ja sakslaste ettevalmistused Eestimaa okupeerimiseks.

Peale Maapäeva 28. (15) nov. 1917.a. otsust, millega Eestimaa kuulutati sõltumata riigiks, algavad Balti anneksionistid uut aktsiooni Eestimaa liitmiseks Saksamaaga. Kui Vene Aj. Valitsuse poolt antud Eestimaa autonoomia seadus, Maanõukogu loomine ja rüütelkonna asjaajamise üleandmine Maavalitsusele leiti kõigiti seaduspärane, siis Saaremaa vallutamine Saksa sõjavägede poolt annab baltlastele uut julgust ja hoogu oma sihtide taotlemiseks. Saksa kindralstaabi poliitilise sektsiooni ülem Hauptmann von Hülseni poolt antud juhiste järele asusid rüü-

telkonnad otsuseid tegema Venemaast irdumise ja Saksamaaga liitumise kohta.

13. dets. (30. nov.) 1917.a. peeti Eestimaa rüütelkonna nõukogu koosolek, kus võeti vastu järgmine otsus:

"Arvesse võttes esiteks Vene valitsuse otsust rahvaste enesemääramise õigusest, kes võivad Venest lahku lüüa, ja teiseks 29. IX 1710.a. kapitulatsiooni, Uusi-kaupunki rahutingimuste põhjal, mille järgi rüütel- ja maakogu teostavat Eestimaa hertsogiriigi esindust, on rüütelkonna nõukogu kui maapäeva seaduslik esindus (Provintsi-aal-õigus - seisuste õigus) järgmise otsuse vastu võtnud:

I. Eestimaa rüütel- ja maakogu kuulutavad Eestimaa iseseisvuse Venemaast.

II. Eestimaa rüütel- ja maakogu paluvad:

1) kaitset Saksa riigilt ja panevad Eestimaa saatuse usaldusega Tema Majesteedi, Saksa keisri kätte.

2) Otsekohest maa okupatsiooni Saksa vägede poolt, kuna selle oma alla võtmise viivitus tähendaks kodumaa Saksa kultuuri täieliku hävimist". 30)

Eestimaa rüütelkonna otsus tehti teatavaks Liivimaa rüütelkonnale, kes 30. (17) dets. 1917.a. võtab vastu umbes samasuguse otsuse. Mõlemad tähendatud rüütelkondade otsused saadetakse Saksa valitsusele. Et selle rüütelkondade otsuste seaduspärasuse üle isegi Saksa valitsuse ringkonnas kaheldi, seda näitavad Saksa valitsuse juhised, et Saksa sõjavägede sissekutsumiseks oleks tarvilikud ka eestlastelt kogutud allkirjad ja Eesti Maanõukogu otsus Saksa okupatsioonile soodsas vaimus.

Selle aktsiooniga andis Saksa valitsus ka omaltpoolt kaudse tunnustuse Eesti Maanõukogule, kui seaduspärasele rahvaesinduskogule.

Need Saksa valitsuse soovid jäid aga tegelikult rahuldamata ja Maanõukogu vanemate kogu otsus eitas teravalt Saksa okupatsiooni.

Vene enamlased eesotsas Leniniga olid sõjast tüdinenud rahva ja sõdurite poolehoidu võitmiseks ülesseadnud loosungi - viivitamata rahu Euroopa keskriikidega, eesotsas Saksamaaga. 25. okt. (7. nov.) võimule tulles pidid ka enamlased oma lubaduste teostamisele asuma. Varsti tehtigi Vene enamlise valitsuse poolt keskriikidele ametlik ettepanek vahele läbirääkimisteks. Saksa ülemjuhatus oli seda ettepanekut oodanud, et siis kogu oma jõuga pöörduda liitlaste vastu läänerindel. Pärast lühikesi läbirääkimisi Brestis, kirjutati vahele lepingule alla 15. (2) detsembril 1917.a.

Vahelele järgnesid Brestis rahuläbirääkimised keskriikide ja Nõukogude-Vene vahel venelaste poolt esitatud põhimõtte "rahu ilma anneksioonideta ja sõjakuludeta, rahvaste enesemääramise alusel." Sakslased tõlgendasid seda põhimõtet niiviisi, et Poola-, Leedu- ja Kuramaa on endid enesemääramise alusel Venemaast juba lahti öelnud Saksamaa kasuks, kuna Eesti- ja Liivimaalt tuleks Vene "okupatsiooniväed" viivitamatult välja viia, et kohalik rahvas - mõeldud siin muidugi peamiselt sakslasi - saaks end vabalt avaldada Saksamaa kasuks. Sakslased nõudsid seega ei midagi vähem, kui kõigi nende maaalade liitmist Saksamaaga, mis olid võidetud maailmasõjas, ja peale selle veel juurde Eesti- ja Lätimaa. Nõukogude-Vene juhid, taibanud, kuigi hilinemisega, sakslaste tõelisi kavatsusi, kokkusid neist Saksamaa poolt esitatud nõudmistest. Vene delegatsiooni esimeheks määrati A. Joffe asemele L. Trotski, kes pidi läbirääkimisi sakslastega venitama niipalju kui vähegi võimalik. Enamlaste eesmärgiks oli sellega võita aega lootuses, et kommunistide poolt õhutatud revolutsioon Saksamaal teeks lõppu viimase imperialistlikele püüdele.

L. Trotski viivitustaktika läbirääkimistel lõppes sellega, et ta 10. veebr. 1918 lahkus Brestist, teatades, et "Venemaa lõpetab sõja, ilma et rahu alla kirjutaks". Saksa sõjavägede ülemjuhatus järeldas sellest, et rahulepingu mitteallakirjutamine tähendab vaherahu automaatset ülesütlemist, ja seepärast otsustas viivitamatult alustada edasitungi Vene rinde lõpulikuks hävitamiseks. 31)

Selle rahuläbirääkimiste kriitilisel momendil pidas Saksa Valitsus tarvilikuks Eestimaa ja Liivimaa rüütelkonna Venemaast lahkulöömise otsuseid ärakasutada läbirääkimistel Venega. Saksa Riigivalitsuse nõudel esitasid 28. (15.) jaan. 1918.a. Eestimaa ja Liivimaa rüütelkondade esindajad rüütelkondade Venemaast lahkulöömise otsused Vene asjade ajajale Vorovskile Stokholmis alljärgneva noodi näol: " Selle järele kui Vene valitsus korduvalt on tunnistanud Venemaaga ühinenud mittevenemaade õigust nende poliitilist saatust iseseisvalt määrata, samuti ka nende tulevaste suhteid Venemaaga korraldada ja nende täielikku lahkulöömist Venemaast väljendada, kuulutavad Eestimaa ja Liivimaa rüütel- ja maakonnad kui nende provintside põhiseaduslikud esindajad Liivimaa ja Eestimaa iseseisvaks, kusjuures nad samal ajal soovi väljendavad jääda sõbralikkuse vahekorda kõigi Venemaa rahvastega ja enesele õiguse võtavad kõigi riikidega igat liiki lepinguid sõlmida. Selle deklaratsiooni juures toetuvad Liivimaa ja Eestimaa rüütelkond ja maakond järgmistele ajaloolistele tõsiasjadele:

Liivimaa ja Eestimaa rüütelkonnad on vanast ajast toetanud õigust kogu maa nimel riigiõiguslikke lepinguid sõlmida. Eriliselt on nad sõlminud tsaar Peeter I-ga kapitulatsioonid 4.VII ja 29. IX 1710, mille kaudu Liivimaa ja Eestimaa ühendati Vene riigiga. 4.VII ja 29. IX 1710.a. lepingute tingimused on pärast Vene ja Rootsi vahel 30. VIII 1721 Uusikaupunkis sõlmitud rahulepingus (rahu-

traktaadi p. 9 ja 10) saanud kinnitust, mille järgi Liivimaa ja Eestimaa rüütelkondade kapitulatsioonid on saanud rahvusvahelise tunnustuse. Need kapitulatsioonid moodustasid ja moodustavad veel praegu Liivimaa ja Eestimaa riigiõiguslike suhete aluse Vene riigiga.

Ülaltoodust selgub, et rüütelkonnad tegutsevad kui nende maade põhiseaduslikud esindajad, kelle saatuse nende lätte usaldatud. Liivimaa ja Eestimaa rüütelkonnad toetuvad oma deklaratsiooni juures mitte ainult nende kahtlemata põhiseaduse järgi neile kuuluvaile õigustele, vaid ka nende poolt esindatud maade üldisele rahva tahtele, mis juba selles ilmneb, et 15. (28) novembril Tallinnas kokkuastunud eestlaste poolt laialdasel demokraatlikul alusel valitud kõikide linna- ja maakogukondade esindajad on kuulutanud Eestimaa ja Liivimaa iseseisvuse, kuid ka selles, et arvurikkad kohalikud kogud, seltsid ja organisatsioonid on nõudnud Liivimaa ja Eestimaa lahkuminemist Venemaast. Samuti on tuntud, et Kuramaa ja Liivimaa ning Eestimaa okupeeritud osades lätlased ja eestlased on pidulikult andnud väljenduse nende soovidele, olla liidetud Saksamaaga, kusjuures nad on väljendanud soovi, et neid mitte ei lahutataks nende rahva liikmeist Liivimaal ja Eestimaal.

Ex lib. arch. Tur.

Sellepärast ei ole ühtki kahtlust, et Liivimaa ja Eestimaa rüütel- ja maakogud tegutsevad täielikus kooskõlas kohaliku elanikkonna sooviga, kui nad Liivimaa ja Eestimaa iseseisvust deklareerivad. Nad ei kahtle selles, et vabariiklik Venemaa valitsus, peale selle kui Venemaa on tunnustanud tema ühendatud mittevenemaile pidulikult õiguse enda saatust ise määrata, jääb truuks neile põhimõtetele ja ei lükka tagasi Liivimaa ning Eestimaa Venemaast lahkulöömise õigustatud otsuse tunnustamist.

Kukutatud Vene isevalitsuse korduvad õiguserikkumised ja

vabariikliku Vene valitsuse poolt arvukad lubatud maa õiguste riivamis-
sed on viinud maa meeleheitlikku seisukorda ning on võtnud maalt või-
malused oma riiklikku saatust korraldada vabalt. Maa seaduslikud esin-
dajad on seepärast sunnitud otsima välist kaitset ja maa õiguste
kindlustamist. Liivimaa ja Eestimaa rüütel- ja maakonnad on seepä-
rast võtnud otsuseks pöörduda kaitsepalvega Saksa riigi poole, mis-
sugune otsus on ühel ajal Vene valitsusele üleantud deklaratsioon-
iga teatavaks tehtud Saksa valitsusele. 32)

Niipea kui see noot sai teatavaks, esitas Eesti diplomaati-
line esindaja Stokholmis J. Tõnisson 2. veebr. 1918.a. alljärgneva
vastunoodi Vene saadikule Vorovskile Stokholmis, milles lükkas üm-
ber rüütelkondade noodis toodud väited.

"Maapäeva esindaja poolt antud noot välisriikide esindajatele
Stokholmis.

Mina, allakirjutanu, palun Teie Ekselentsi lahkesti teatada
oma valitsusele, mida Teie esindate, järgmist:

Liivi- ja Eestimaa tituleeritud ja mittetituleeritud aadli
esindajad on saatnud Venemaa praeguse valitsuse esindajale Stokhol-
mis, samal ajal ka Saksamaa valitsusele, vormilise deklaratsiooni
Eesti iseseisvusest. Toetudes Liivi ja Eesti aadli kapitulatsioon-
idele tsaar Peeter I 1710. aastast ja Uusikaupunki rahule 1721. too-
nitavad nad, et seda aadlit tuleb lugeda kui Eesti ainukest legaal-
set ja volitatud esindust, igal juhtumisel, mis puutub iseseisvuse
kuulutamisse.

Kuna Eesti iseseisvuse deklaratsioon on asi, mis puudutab kogu
maad ja eriti eesti rahvast, mis sünnitab üle 90 % kogu rahva arvust,
ja et see aadel ei ole mitte volitatud maa ja rahva nimel toimima, ma
näen end kohustatud volituse põhjal, mis mulle antud, protesteerima
sääraste pretensioonide vastu Liivi ja Eesti aadli esindajate poolt

ja andma järgmist deklaratsiooni:

Sellel on kaks sihti: esiteks, selgitada Eesti poliitilise iseseisvuse aktsiooni praegust seisukorda tõsiasjade kohaselt ja siis takistada, et ei antaks teadmatuse põhjal kahe maa aadli aktsioonidele laiemat mõtet kui see, mida tõsised olud lubavad. Aadel on asetunud Eesti legaalse ja volitatud esinduse seisukohale, toetudes 1710.a. kapitulatsioonidele ja 1721.a. rahule, mis tuleb aga lugeda praegusel ajal asjatuks katseks, sest XIX ja XX sajandi kestes on need kapitulatsioonid annulleeritud Vene valitsuse mitme seaduseandluse ja administratiivse korralduse läbi, ilma et Eesti aadel oleks ükski kord katsunud nende oletatavaid õigusi kaitsta, veel vähem tõsiselt lõpule viia säärast kaitset. Sest ei või ju anda Balti aadli kapitulatsioonidele tsaar Peetriga muud kui puht-ajaloolise dokumentatsiooni väärtust, samal ajal kui Eesti riigi praeguste organite tähtsust ja volitust tuleb otsustada praeguse seisukorra alusel.

Selles suhtes peab konstateerima, et Venemaa on andnud Eesti-le küllalt laialdase autonoomia eriseadusega 30. märtsist (13. aprillist) 1917, ning peale selle maksmapanemise seadusega 22. juunist (5. juulist) 1917. Selles seaduses on arvestatud ajutist seimi (Maapäev ehk Maanõukogu, Esindajate Koda) kui Eesti kõrgemat võimu, millel on õigus anda kohalikke seadusi, luua ühtlast valitust kogu maa jaoks jne. Salajased ja ühtlased valimised peeti üldise hääleõiguse põhimõtete alusel. Ajutine Eesti seim, mis kokku astus 14. juulil 1917, ja juba augustis tema poolt nimetatud valitust on tõsiselt täitmas kõiki valitsemise töid territooriumil, mis koosneb endisest Eesti kubermangust ja Põhja-Liivist.

Selle seaduse järgi on Eesti aadel andnud uue valitsuse kätte ka kõik funktsioonid, mis tema kohalises valitsuses olid alal hoidunud.

Aadel on nii siis oma olemise lõpetanud - tõeliselt ja vormiliselt - kui maa isikliku ametliku valitsuse organ. Tema võis jätkata oma olemist ainult sotsiaalse kihina.

Samuti on Liivi aadel lõpetanud oma funktsioonid kui kohalik ja isiklik administratsiooni valitsemisprgan. On tõsi, et tegelik ülesannete üleandmine, mis oli selle aadli hooleks, oli takistatud Liivimaal ajutiselt enamlise liikumise läbi, mis seda valdas. Kuid Liivi aadel lõpetas faktiliselt oma valitsemise tööd juba samal ajal, kui kokku astus Eesti ajutine seim ja kohapealsed uued valitsusvõimud said oma kätte need ülesanded, mis olid temal va-remini.

Kahe maa aadel ei või nii siis oma pretensioone, olla Eesti esindajaks, põhjendada ühegi õigusega. Teiselt poolt ei või ta rajada oma soove selles suhtes ka mingisuguse maa valdamisele, sest aadlil ei ole ühtki võimu Eestis.

Veel enam, arvuline proportsioon rahvuslike ja sotsiaalsete gruppide vahel teeb Eestis absoluutselt võimatuks aadlil luua maa esindust, ei kui negotiorum gestor ega mõnel teisel viisil. Kogu inimeste arv, mis Eestis saksa aadlisse kuulub, ei moodusta isegi 0,5 % rahvast. Isegi kui tahetakse vaadelda aadlit kui Eesti mitte- aristokraatliku saksa elemendi esindajat, siiski ei leiaks tema akt-sioon pooldamist rohkem kui 5 % poolt kogu rahvast.

Peab aga teravalt rõhutama, et valitsused ei või saada õiget ettekujutust rahva ja Eesti tõsistest soovidest ja tarvidustest, vaadeldes neile saadetud nimetatud aadli esindajate deklaratsiooni.

Eriti aadli esindajad ei näi ühelgi viisil olevat volitatud

paluma maa militäärokupatsiooni välisvõimude poolt. Need on säärased laia ulatusega tähtsad abinõud, et neid ei või ette võtta muidu kui täielisel Eestimaa rahva tõsise esinduse nõusolekul.

Sellest järgneb iseenesest, et Eesti ajutine seim kui niisugune moodustab maa õigusliku esinduse. Tema põhineb üldisel rahva tahtel, mida ei või ütelda mingis mõttes aadlist.

15./28. novembril 1917.a. kuulutas Eesti ajutine seim Eesti iseseisvaks maaks ja nimetas end ainukeseks õiguslikuks poliitilise võimu esindajaks Eestis kuni Eesti Asutava Kogu kokkuastumiseni, mis moodustatakse proportsionaalsel valimisel demokraatlikul alusel ja mis kokku astub 15./28. veebruaril 1918.a., et lõplikult fikseerida Eesti riiklikku põhiseadust. Selles suhtes toetub tema deklaratsioonidele, mis mitmel puhul on korratud revolutsioonilise Vene valitsusvõimu esindajate poolt. Seni Vene keiserriiki kuulunud rahvaste enesemääramise õigus kuni lahtilöömiseni Venest on niiviisi tunnustatud. Seim võttis vastu mainitud resolutsiooni, et päästa Eestit tõsistest raskustest, mis on loonud anarhia kogu Venes, siis et kindlustada maa poliitilist tulevikku hädaohust, mis tekivad sellest, et sõja aktiivsed operatsioonid on juba laienenud tema territooriumile.

Ajutine seim on olnud takistatud otsekohe teostama 15./28. novembri akti selle läbi, et enamlased, toetudes Eestimaal olevate Vene vägede tegelikule jõule, - on oma kätte kiskunud absoluutse võimu. Oodates, kuni kord on jalule seatud, on seim andnud omad ülesanded oma juhatuse ja vanematekogu kätte ühes maavalitusega. Tegelikult on seim jätkanud toimimist 15./28. novembri aktides ülesseatud printsiipide järgi. Tema on saavutanud meie maa poliitiliste parteide - välja arvatud üks grupp enamlasi, heakskiitmise, välja kuulutades täielikku Eesti iseseisvust. Peale selle on tema otsustanud teatada sellest deklaratsioonist välismaile,

et saada nende valitsuste heakskiitmist. Selles mõttes omavad maa esindajate püüded sihti saavutada rahvusvahelist tagatist riikide poolt Eesti poliitilisele iseseisvusele. Niipea kui poliitiline iseseisvus on rajatud, teeb Eesti rahvas kõik, et avada piirid ja eriti maa paremad sadamad kõikide rahvaste rahulisele kaubandusele. Nii siis vba Eesti olemasolemine ei sünnitaks ülekohut ühegi maa tõsistele huvidele.

Eesti loodab, et valitsus, mida Teie Ekselents esindab, ei ütle ära tema sõbralikust heakskiitmisest selle maa iseseisvusele, niipea kui see palve tehakse iseseisvuse vormilise deklaratsiooni teadaandmisel.

Käesolevaga on mul au teatada, etpsee deklaratsioon antakse ühel ajal ka teiste riikide suursaadikuile. Palun vastu võtta, härra minister, minu kõige kõrgema lugupidamise kinnitust.

(2) Stokholmis, 4. veebr. 1918.

Eesti Ajutise Seimi nimel:

Seimi liige ja tema volitatud esindaja: J. Tõnisson." 33)

Samasisulised noodid esitas J. Tõnisson 4. veebr. 1918.a.

Saksa, Inglise, Prantsuse, Ameerika, Itaalia, Belgia valitsustele, Kesk-Euroopa ja Skandinaavia riikidele.

Et balti sakslaste aktsiooni - Eestimaa okupeerimiseks ära hoida, pidas Eesti diplomaatiline esindaja J. Tõnisson veel läbirääkimisi Stokholmi Saksa saatkonnaga ja nende läbirääkimiste alusel esitas saatkonnale vastava memorandumi Eesti ja Saksa riikide omavaheliste suhete korraldamiseks. Läbirääkimised lõpetati aga Saksa valitsuse poolt, kuna seal oli maksvusele pääsenud Eestimaa okupeerimise kava, mis tegi läbirääkimiste jätkamise üleliigseks.

Rüütelkonnad oma noodid esitamisel 28. (15.) jaan. 1918.a. olid arvamisel, et sellele järgneb kohe Eestimaa okupatsioon Saksa sõjavägede poolt. Brest-Litovskis vältavate rahuläbi rääkimiste tõttu seda

aga ei järgnenud. Vahepeal olid aga Eesti Maanõukoguga kodusõja vahekorras seisvatele Eesti enamlastele võimumeestele saanud teatavaks rüütelkondade otsused Saksa okupatsiooni vägede Eestisse kutsumisest, mispärast need aimates järele Prantsuse revolutsiooni terroristlikku protsessi, kuulutavad välja aadlisoo lindpriiuse akti: " Eesti töörahva ja sõjaväelaste nõukogu täidesaatev komitee astub aadlisooist juudaste vastu kõige otsustavama sammu ja kuulutab kõik endised Balti mõisnikuseisusest meessoost isikud, kes üle 17 a. vanad, ja naissoost isikud 20 aasta vanadusest, välja arvatud imetavad naised ja vanadusest jõuetud, lindpriiks, mis seda tähendab, et iga seesugust isikut igauks igalpool kinni võtta võib ja kinni võtma peab." 34)

Sellele järgneb rüütelkondade poolt 5. veebr. 1918.a. Saksa keiser Wilhelm II järgmine palve: " Raske häda ja sügavaima meeleheite tunnil lähenevad Liivi- ja Eestimaa rüütel- ja maakogud tema Majesteedi trooni astmetele kõige alandlikuma palvega, et tema Majesteet laseks neile osaks saada oma kindlat kaitset ja neid vabastaks suurest kitsikusest.

Liivi- ja Eestimaa rüütel- ning maakogud on seitsmesaja aasta jooksul oma sakslust kõrgel hoidnud ja on osanud selle pika aja kestel end kaitsta kõige vaenulikkuse ja rõhumiste vastu. Kui nende esivanemad ristiusu valgust kandsid sellele kaugele paganatemaale, siis kaitsesid saksa rüütlid ja kodanikud mõõga ja kilbiga saksa ordumaad - Liivimaad - läbi sajandite paganate ja venelaste kallaletungide vastu ja hoidsid kõrgel Saksa nime au. Alles siis, kui ülivõimsad naabrid: Venemaa, Poola ja Rootsi aastakümneid kestnud võitluse järele ülevõimu saavutamiseks Balti merel maa olid muutnud kõrbeks ja tema elanikud pea täiesti hävitanud, pidi Liivimaa " Püha Saksa rahva Rooma riigi nurga-

kivi ja kaitsemüür" painduma võõra käskluse alla. Kuid ka siis jäid liivimaalased sakslasteks ja pidasid visalt kinni omast sakslusest ja evangeeliumi usust, kui oma isadelt saadud kõrgemaist varandust, vaatamata kõigile tungimistele võõraste võimukandjate poolt neile vandeliselt töötatud maaõigustesse, kuigi nad ei saanud toetuda maa elanikkonna enamusele, sest et viimased polnud saksa verehõimlased. Nii on siis Baltimaade ajalugu lugu peaaegu matkestamata võitlustest, võitlustest mitte ainult olemasolu eest, vaid ka pühade varanduste, keele ja usu, säilitamiseks. Teadmine, võidelda pühade varanduste eest, on meid baltlasi teinud tugevaks ja võimeliseks vastu panema aegadel, mis tihti olid nii rasked, et inimõistete järgi pidi langema igasugune lootus.

Kannatused, mida meie Vene valitsuse ajal oma saksluse eest pidime taluma, on Teie Majesteedil teada.

Tema Majasteet teab ka, et meie, vaatamata kõigile rõhumistele, kõigi Vene valitsejate poolt kuni Aleksander III-ni vandeliselt kinnitatud maaõiguste rikkumistele, oma maaisandale vankumata truudust ka praeguses maailmasõjas oma poegade verega oleme kinnitanud.

Tema Majasteet võib arvata, kui põhjatu raskelt lasus meil saatus võidelda oma vendade vastu, palvetada avalikult Vene relvade võidu eest, meil, kes meie muud midagi nii ei soovinud, kui et Saksumaa sellest võitlusest terve maailma vaenlaste vastu väljaks võidurikkalt.

Mis olid kõik rõhumised ja tagakiusamised, mis vanglad ja maalt väljasaatmised, mis isegi emakeele tarvitamise ärakeelamine nende moraalsete kannatustega võrreldes!

Järgnes keiser Nikolai II troonilt loobumine 1917.a. märtsikuul, tuli revolutsioon kõigi tema kohutavustega, kõigi kodanlike

ja Jumala korralduste hävimisega.

Vene monarhiat ei ole enam; viimased moraalsed sidemed, mis meid sidusid Venemaaga, on katkenud. Meie oleme vabad, vabad Jumala ja inimeste õiguste järgi.

Osa Baltimaadest on juba vaba Vene ikkest: Kuramaa, Riia ühes väikese maa-alaga ja Riia lahes asuvate saartega on kindlates saksa kätes, kuid suurem osa Liivi- ja Eestimaast on veel vabastamata. Seal valitsevad elajaiks muutunud vene sõjaväesalgad ja mittedaksa rahvusest elanikkonna kõnts. Röövimine ja riisumine, süütamine ja mõrvateod on päevakorral - varsti muutub

see kord nii rikas ja õitsev maa kõrbeks, tema saksa rahvusest elanikkond kihutatakse minema või hävitatakse.

Liivi- ja Eestimaa rüütel- ning maakogud loevad mitte ainult enesesäilitamise käsuks, vaid ka möödapääsmatuks kohustusiks kogu maa nimel kasutada oma põhiseaduslikku õigust, et ära hoida maa hukkumist ning ühes sellega tema saksa kultuuri hävimist, paludes Tema Majesteedi ja Saksa riigi kindlat kaitset.

Rüütelkondadel on muistsest ajast saadik õigus olnud sõlmida lepinguid kogu maa nimel, sel teel alistusid nad Poola ja Rootsi kroonidele, sõlmisid eriti ka kapitulatsioonid 4. juulil ja 29. septembril 1710.a. tsaar Peeter I-ga, mille läbi Liivimaa ja Eestimaa Venemaa külge liideti. Need kapitulatsioonid leidsid hiljem kinnitust Venemaa ja Rootsi vahel 30. augustil 1721.a. Uusikaupungis (Nystadtis) sõlmitud rahulepingus, mislähbi nad on saanud rahvusõigusliku tunnustuse.

Peale seda kui Kuramaa, Saaremaa ja Liivimaa vallutatud osa rüütel- ja maakogud juba 1917.a. sügisel olid endid lahti öelnud Venemaast ja palunud neid liita Saksa riigi külge, võttis Eestimaa rüütelkonna komisjon maapäeva seaduslikul esindusel

13. detsembril 1917 ja Liivimaa maapäev 30. detsembril 1917 vastu järgmised otsused. (Järgnevad need otsused).

Nende otsuste põhjal on Liivi- ja Eestimaa rüütel- ning maakogude nimel Vene valitsus asjade ajajale Stokholmis 28. jaanuaril 1918.a. ära antud seletus, milles avaldatakse Liivi- ja Eestimaa rippumatus Venemaast ja mis sisaldab teadaannet, et Liivi- ja Eestimaa rüütel- ning maakogud Saksa riigi kaitse alla lähevad. See seletus on samal ajal esitatud ka Saksa saadikule Stokholmis.

Kõige auväärsem Keiser ja Kuningas!

Teie Majesteet!

Veendunud teadmises, et Teie Majesteet saksluse kaitsjana ai-
nuüks võite tuua kaitset ja rahu meie õnnetule maale, ja tiivus-
tatud lootusest, et see vana saksa maa viimati ometi jälle ühen-
datakse tema emamaaga ja igaveseks ajaks muutub Saksa riigi inte-
greerivaks osaks Hohenzollernite valisemissaua all, lähenevad Liiv-
vi- ja Eestimaa rüütel- ja maakogud Tema Majesteedile alandlikuima
palvega:

Et tema Majesteet võtaks Liivimaa ja Eestimaa oma vägeva kait-
se alla, vabastaks nad rõhujaist ja liidaks nad juba vallutatud maa-
aladega ning nende sõsarprovintsi Kuramaaga, kellega nad katkestama-
ta seotud ajaloo ja traditsiooni kaudu, Tema Majesteedi võidurikka
valitsemissaua alla.

Berliin, 5. veebruaril 1918.

Liivimaa rüütel- ja maakogu volitusel ja nimel:

H. v. Stryk-Tignitz. A. v. Transche-Roseneck-Selsau.

Eestimaa rüütel- ja maakogu ülesandel ja nimel:

H. vabahärra v. Stackelberg. A. vabahärra v. Schilling-Paddas.

20. Saksa sõjavägede invasioon.

Enamlaste poolt rahuläbirääkimiste katkestamisel Brestis 10. veebr. 1918.a. andis see Eesti- ja Liivimaa rüütelkondade poolt esitatud noot Saksa valitsusele suure tõukejõu Eestimaa okupeerimiseks ja Eestimaa täidesaatva komitee otsus aadlisoo lindpriiks kuulutamise kohta õigustas moraalselt Saksa okupatsiooni välismaailma ees.

Brest-Litovski rahuläbirääkimiste lõpetamist Vene delegatsiooni poolt vormeliga - ei sõda ega rahu - pidas Saksa valitsus venelastega 2. (15.) dets. 1917.a. sõlmitud vaherahu ülesütlemiseks ja arvestades vaherahus ettenähtud 7 päevalist ülesütlemise tähtaega algab uut sõjategevust. 21. veebr. 1918.a. tungivad Saksa sõjaväe osad Haapsalu, kus asus ka Eesti Aj. Valitsuse sõjavägi - I Eesti polk. Polgu ülem polk. E. Pöder ja Aj. Valitsuse esindaja K.A. Hindrey teatasid Saksa väeosa ülemale major Steffensile, et Eesti ^{on} end iseseisvaks riigiks kuulutanud, Saksamaaga sõjajalal ei seisa ja erapooletuna Saksa sõjavägede edasitungimisele takistusi ei tee. Eesti riik tahab uskuda Saksa sõjavägede lojaalsusse ja nõuab oma sõjaväeosade sõjariistusse jätmist; et see oleks Eesti Valitsuse käsutuses, niisamuti, et ametisse jääksid kõik Eesti kodanlikud võimud. Major Steffens teatas, et tal pole volitusi rääkida Eesti Valitsusega, kuid on puhtsõjaliste tingimustega ajutiselt nõus, kuni Saksa kõrgemate võimude korralduseni. 36)

Selle järele tehti järgmine kirjalik leping Eesti esindajate ja Saksa vägede komandeeriva ülema vahel: "I. Eesti polgu komandör ja ohvitserid kohustuvad, et nende ja ("hendeja" dokumendi algtekstis koostamisel välja jäänud) Haapsallu ja

ümbruskonda täna sissemarssivate Saksa vägede vahel mingil kombel ei tule esile lahkhelisid. Saksa vägede komandör on sellega nõus, et I. Eesti polgule jäävad kätte tema relvad ja et ta jääb edaspidiseni oma senistesse asukohtadesse.

21.II 18. Oberst Pödder. Al.-polk. Seiman. Kapten Joh. Puskar. Major Steffens." 37)

22. veebr. tungivad Saksa sõjaväeosad Valka ja 24. veebr. Võrru ja Tartu.

Saksa sõjavägede ülemjuhatuses esindajale oberst ltn. Buchfink'ile deklareeriti Tartus Aj. Valitsuse ja linnavalitsuse esindajate poolt Eestimaa suveräänust.

25. veebr. tungisid Saksa väed Viljandi, Põltsamaale, Paide, Pärnu ja Tallinna, 26. veebr. - Tapale, 27. veebr. Rakvere, 4. märtsil - Narva.

Sellega oli faktiliselt teostunud Balti sakslaste kauaoodatud unistused. Algas kibe töö Baltimaa juriidiliseks liitmiseks Saksamaaga ja Balti Hertsogiriigi ülesehitamiseks.

Õiguslikult ei ole aga Saksa sõjavägede sissetung Eestisse occupatio bellica, vaid lihtsalt invasioon - normatiivse aluseta neutraalse riigi maaalale sissetung. Occupatio bellica on niisugune õiguslik seisund, kus vaenlase poolt oma valdusele võetud maaala jääb edasi teise sõdiva riigi omandiks, on samal ajal aga okupeeriva sõjaväe võimu all sõjaliselt ja administratiivselt. Sõjalise okupatsiooni juriidilised alused rahvusvahelises õiguses määritletakse Haagi 1907.a. konverentsi IV konventsiooni lisamäärustikus. See määrustik eeldab, et okupatsiooni osalised, üks kes oku-

peerib ja teine kelle territooriumi okupeeritakse, peavad olema omavahel sõjajalal. Peale sõda kaob occupatio bellica eo ipso ja okupeeritud maaala valdamine võib jääda püsima ainult rahulepingus ettenähtud tingimustel. Eesti ja Saksa riik pole aga kunagi endid üksteisega sõjalises vahekorras seisvaks tunnistanud. Rahulepingut nende riikide vahel pole sõlmitud. Eesti ja Saksa riik sõlmisid 19. nov. 1918.a. omavahel Eesti maaalal viibivate Saksa sõjavägede väljaviimiseks lepingu, kui kaks rahvusvahelise õiguse subjekti.

Rahvusvahelises tegeluses on sarnased invasioonid tuntud sõja ajal, kus ühe vaenuliku poole sõjaväed kasutavad kolmanda neutraalse riigi maaala teisele sõdivale riigile kallaletungiks. Vene ja Saksa vahel sõlmitud Brest-Litovski vaerahu lõppemisel kasutasid ka Saksa sõjaväed Eesti riigi maaala kallaletungiks Vene riigile, kellega Saksamaa seisis sõjalises vahekorras.

S e l g i t u s e k s .

Käesolev on esimene osa teemist "Eesti riikluse kujunemine rahvusvahelise õiguse taustal". Selle osa lõpetamine "Saksa sõjavägede invasiooniga" on tingitud sellest, et siit peale kujuneb Eesti riikliku elu arenemine rahvusvahelises liikluses oluliselt intensiivseks ja komplitseerituks, mispärast teemi käsitlemist tuleb võtta laiemapiirdeliselt senisest käsitlesest, mis aga paisutab selle töö tavaliku diplomitöö piiridest palju mahukamaks. Teiseks, Viljandis elades ja teenistuses olles ei ole läinud korda mul senini hankida veel kõiki tarvilikku kirjandust ja materjali Saksa okupatsiooni aegjärgu kohta, mida loodan saada alles eeloleval aastavahetusel. Kõigil neil asjaoludel julgen käesoleva esitada diplomitööna.